

Filoloji Alanında Akademik Araştırmalar

Filoloji Alanında Akademik Araştırmalar

Editörler:

Doç. Dr. İlkin GULUSOY

Doç. Dr. Ellada GERAYZADE

9 786258 455717

SONÇAĞ YAYINCILIK MATBAACILIK
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No: 48/48
İskitler 06070 ANKARA
T: (312) 511 36 67
soncagyayincilik@gmail.com
www.soncagyayincilik.com.tr

Kitabın Adı : Filoloji Alanında Akademik Araştırmalar
Editörler : Doç. Dr. İlkin GULUSOY, Doç. Dr. Ellada GERAYZADE
İnceleyenler : Prof. Dr. Adiba PASHAYEVA, Doç. Dr. Atilla JORMA ,
Doç. Dr. Çulpan ÇETİN

1. Baskı : Aralık 2021 ANKARA

ISBN : 978-625-8455-71-7

Yayın No. : 1376

© Tüm hakları yazarına aittir. Yazarın izni alınmadan kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, çoğaltılması yapılamaz. Yalnızca kaynak gösterilerek kullanılabilir.

SONÇAĞ AKADEMİ

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/49 İskitler 06070 ANKARA

T / (312) 341 36 67 - GSM / (533) 093 78 64

www.soncagyayincilik.com.tr

soncagyayincilik@gmail.com

Yayıncı Sertifika Numarası: 47865

BASKI VE CİLT MERKEZİ

UZUN DİJİTAL MATBAA, SONÇAĞ YAYINCILIK MATBAACILIK TESCİLLİ MARKASIDIR.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/48 İskitler 06070 ANKARA

T / (312) 341 36 67

www.uzundijital.com

uzun@uzundijital.com

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1.

MİT VE GERÇEKLİK ARASINDA.....2

Sadagat ABBASOVA

BÖLÜM 2.

**GÜRCİSTAN'IN ALTIN ÇAĞI'NDA TAMARA GÜRCÜ
KRALİÇESİ VE YENİ TARİHSELÇİLİK12**

Engin BÖLÜKMEŞE, Sudan ALTUN

BÖLÜM 3.

**ENGLISH VOICED EXPLOSIVE CONSONANTS IN
VARIOUS PHONETIC CONTEXTS25**

Sabina POLADOVA

BÖLÜM 4.

**ARAP KAYNAKLARINDA İSLAM ÖNCESİ ARAP
İNSANININ EN İDEAL TİPİ HATEM ET-TAİ.....46**

Coşkun ZEKİ

BÖLÜM 5.

**TÜRK HALK HEKİMLİĞİ GELENEĞİ VE HALK
HEKİMLİĞİNE AİT METİNLERİN DİLİ VE
SÖZVARLIĞI.....65**

Ekin İLHAN

BÖLÜM 1.

MİT VE GERÇEKLİK ARASINDA

Sadagat ABBASOVA

Doç. Dr.

T.C. Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü

sadagat2001@yahoo.com

Orcid id: 0000-0003- 3645-615X

Kültürün, indirgenemez (küçültülemez veya basitleştirilemez) kavram zıtlıkları varsa, o zaman edebiyat ve mitoloji bunların arasında yer almaktadır. Bu kavramla ilgili en basit yol olarak şunu söyleye biliriz: mecazi düşünme alanında, edebiyat olan her şey mitoloji değildir ve bunun tersi de geçerlidir. Edebi yaratıcılığın en karakteristik işaretlerini uzun bir şekilde sıralamak mümkündür. Bu sıralamada “kavramsal açıdan kültür ve toplum birbirinden farklı olsa da, birbirlerinden ayrı açıklanamayan ve birbirini tamamlayan olgulardır. Kültür bir toplumdaki paylaşılan ortak değerden oluşurken, toplum da ortak kültürü paylaşan ve birbirleriyle etkileşimde bulunan insanlardan oluşmaktadır” (Yıldız, 2018: 175).

Bireysel bir yazarın varlığı, gerçeklikle ilişkili imgelerin bilinçli konvansiyonelliği, pozitif bir sanatsal ve estetik kriter olarak görülmektedir. Bu zaman, bunun yanı sıra, özgünlük ve tüm bunların bir olumsuzluk işareti ile görüntülerin gerçeğe inancı ve bu gibi bir mit oluşturmanın tanımı olduğu ortaya çıkacaktır. “Dahası, sanatsal fenomen ne kadar büyükse, tipolojik temellerde o kadar acilen yeniden incelenmesi gerektirir, çünkü yaratıcılığın orijinal organik ilkeleri, herhangi bir dış etkiyle gölgelenmemiş, en saf haliyle tezahür etmektedir” (Sadagat, 2021: 59).

19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyıl kültürünün en derin paradokslarından biri, esasen edebiyat ve mitin özelliklerini birleştiren yeni bir sanatsal imge türünün oluşumudur. Bu süreç ve özellikler sadece ulusal hudutlarla sınırlı değildir. Margret Atwood’un “The

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

Peneopiad ve Lord Byron'ın "Prometheus"undaki Mitolojinin Yankıları hiç şüphesiz mit masallarının veya mitolojinin özünün evrenselliği onu aslında zamansız kılmıştır. "Mit yaşamın temelidir; hayatın kendisini şekillendirdiği zamansız kalıp, dini bir formüldür" (Mann, 1936: 374).

Edebiyat eserlerine odaklanan edebi eserlerde, özellikle, dünya edebiyatı olarak kabul edilen eserlerde bulunan mitolojik yankılar, bu eserlerin farklılaşmasında mutlak bir rol oynamıştır. Mitolojinin rolünü, belirli bir edebiyat topluluğunu dünya edebiyatı olarak kabul etmek için nitelendiren çeşitli ölçütlerle ilişkilendirerek, mitolojilerde temsil edilen evrensel temaların en çok temsil edilenleri modern edebiyatta kendi yansıtışını bulmuştur. Bu nedenle birçok modern yazar eserlerinde çeşitli mitolojileri birleştirilmeye ve bunlara uyum saklayarak atıfta bulunurlar.

Mitlerin kullanıldığı şekilleriyle basit öğeler (yani, çok yakından bağlantılı ve hala bir fikir oluşturan birkaç olayın birleşimi) bulunursa, burada fikrin bağımsız olarak ortaya çıkmış olması mümkündür. Buna kanıt olarak, benzer kombinasyonların hikâye ve romanlarda yalnızca belirli yüzeysel benzerlikler sundukları için birleştirildiğinde, "benzerler nedeniyle kombinasyon "elde ederiz: "Çimenlerde Bulunan" adlı Gros Ventre hikâyesi, büyük olasılıkla, "Köşk-Oğlan" ve "Sahte Koca" hikâyelerini bir araya getiren ve düzgün bir şekilde birbirine kaynaklanmış bu türden anlatılan bir efsanedir. Ya da Karga "Yaşlı-Kadının-Torunu" gibi bir hikâye, belirli ayrıntılarda birbirine çok benzeyen iki masalın birleşip bire indirildiği öğelerinin bir birleşimi olabilir (Reichard, 1921: 287).

Avrupa, Amerika, Afrika'nın gelişmiş, gelenek açısından zengin edebiyatlarının eşit derecede karakteristik özelliği gerçeklik anlayışında çok önemli bir rol oynamaktadır. Mit ve gerçeklik arasındaki imgelemenin iki kutbunun birleşimi burada farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır: Bir durumda, edebiyat gelişiminin yüksekliklerinden efsane yapımının modern kültür açısından rasyonelleştirilen ve anlaşılabilir mit, edebi bir eser olarak işlenebilmektedir. Ancak şu yada bu şekilde, arkaizm ve modernliğin birleşimi, mitolojik şemaların sadeliği ve estetik yansımanın

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

karmaşıklığı, XX. yüzyılın sanatsal arayışlarının en karakteristik işareti olarak tanımlanmaktadır. Özellikle mitler, otantik bir Afrika felsefesi için gerekli analitik ve kavramsal çerçeveyi sağlar, doğa ve doğaüstü ile olan ilişkilerinin dışa vurmalarını oluştururlar. İnsanların geçmişten günümüze korunmuş ve mitler aracılığıyla topluma aktarılmış felsefi yansımaları, gerçekten geçmiş anlaşılmazsa ve sadece bugünün ışığında anlam ifade ediyorsa o zaman mitler ancak geçmişle bugün arasında tutarlı bir ilişki kurduklarında anlam taşırlar. Dolayısıyla, mit felsefesi ve mit deneyimleri edebiyatın en dengeleyici faktörleri olarak tüm dünya edebiyatında (destanlarda, romanlarda, şiirlerde) benzer şekilde sunulmaktadır:

Dünya klasiklerinin çalışmalarını izledikçe kitlelerin toplumsal gelişme sürecine girişinin yeni tarihsel içeriğinin en alakalı ifadesi haline gelmekte olduğunu görmekteyiz. Batı ve Avrupa edebiyatında mit, en çok Joyce ve Kafka, T. Mann ve T. Eliot ve diğerlerini eserlerinde hayat bulmaktadır. Düşünme alanında ise, edebiyat olan her şeyin M. Gorki, M. Şolokhov, Tolstoy'un eserlerinde genellikle, XX yüzyılın tüm Rus Sovyet edebiyatında destansı bir başlangıç neredeyse baskın hale gelmektedir.

Schelling, sanatın geleceğinin mitolojik düşünceye, şiirin bilimle sentezine, fantezinin mantıkla sentezine dönüş ile ilişkili olduğunu öngörmüştür. Bununla, modern kültürde temel bir süreci, tek taraflı olarak geliştirilmiş biliş biçimlerini karşılıklı yakınlaşmalarıyla zenginleştirme girişimini karakterize etmiştir (Schelling, 2007: 58).

Kültürde, çok kadim geçmişini geri yüklemek için ilerleyen gelişimin erken evrelerine başvurma arzusu her zaman vardır. Fakat Schelling'in mitolojik (mitsel) düşünceye ilişkin görüşü, felsefenin geri alması gereken hakikati içerdiği görüşüdür; bu bakış açısının bir özelliği, daha sonra Alman idealizmine yaptığı en belirgin katkılarda kendini gösterecektir.

Mitlerle ilgil geleneksel bir hikâyeye olarak James Joyce mirasından örnekler verebiliriz: “Genç Bir Adam Olarak Sanatçının Portresi” nde James Joyce'un kimliğini inşa etmek veya özellikle her insanın hayatında birçok öneme ve etkiye sahip olan evi, ırk (kan) ve

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

toprak ile eşanlamlı olarak görürken, diğer bir yandan ise onu ulus, aile, vatan olarak tanımlar ve tek bir insana, tek bir aileye, tek bir vatana inanır, ortak kökenlere sahip olan birisi gibi tanımlaya biliriz.

Başka bir deyişle, yazar yaptığı mitoloji konuşma türüyle yaşadığı mekanı, oranın insanlarını, yazarın anlayışındaki ev tasavvuru kendini ve İrlanda'nın gerçek kimliğinin tanınmasını okurlarına ileterek çok sevdiği bu mekanı "ölümsüzleştirir". Dolayısıyla Joyce, mekânı anlamlı kılmak için onu bir tür yazıya ve efsaneye dönüştürür. Baradaran Jamili'ye göre bu önemli yerler, çocukluğun mutlu günlerini, geçmişle bağlantı ve birleşme duygusunun kalıcı ve teselli edici; ayrıca "yazarın annesi, babası ve kardeşleriyle birlikte yürüdüğü maceraları; okul günlerinin hikâyelerini anlatabilirler" (Baradaran, 2006: 152).

Mit ve epik arasındaki farkı kesin olarak sadece terminolojik olarak konuşmak yanlışır, çünkü çok eski zamanlardan beri edebiyatın bir türü epik olarak kabul edilmiştir. Mitolojik fikirler tarihsel olarak insanların toplu bilincinin (konuşmasının) ilk tarzıdır; burada dini, pratik, bilimsel, sanatsal bilgi unsurları birbirinden izole edilmemiş halde sözlü olarak her halkın kendi temel sanatıdır.

Epik mitolojiden gelişir ve aynı zamanda epik, hem de mitolojiden de farklıdır. Mitoloji ve epik arasındaki temel fark, mitin dünya hakkında kutsal bir bilgi ve bir inanç nesnesi olması ve epik'in bir tarihsel sanat olmasıdır. Mitoloji ve epik arasındaki bu farklılıkların ayrıca genetik ortaklıkları da bize tanıdıkır.

Homeros zamanından bura, geleneksel arketipler, yerli bilincin olay örgüsü şemaları olarak mitlerin bir deposu olmuştur. Ve yine de, mit kavramının kalıcı örneğine James Joyce'yle devam edelim:

Joyce "Ulysses'le bir halk destanının karakteristik özelliklerinin tamamen yokluğunda mitolojinin açık özelliklerini tam incelikleriyle tanıtmıştır. Yazar burada tüm sanatsal görünümüyle, bir mirasın farklı geleneğe ait olmadığını, ulusal yaşamın kendi içinde geniş bir kapsamını öngörmektedir. Dünya edebiyatının en önemli eserlerinden sayılan Ulysses'i yazan James Joyce bu eserinde T.S. Eliot'un deyişi ile mitsel yöntemi en edebi biçimde kullanandır.

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

Ulysses, Homeros'un Odyseia'sının, Joyce'un yaşadığı dönemdeki Katolik kilisesi ve İrlanda'ya uygulanan baskılara karşı yeniden yorumlanması değil midir? Gilgamesi ile başlayan yolculuk Odyseia ve Ulysses ile sürüp gitmekte. "Ulysses bir yolculuk. Homeros'un Odyseia'sı da" derken çok da haksız değildir" (Joyce, 1999: 27).

James Joyce, "Ulysses" romanında mitolojik alt metin gezintilerini, tüm insan yaşamının ayrılıklarının gerçek, sanat bilincini doğuran toplumsal yapısını, alanları neredeyse her zaman yalnız bir insana benzemektedir. Kahramanlarıyla her zaman endişeyle konuşan Joyce'nin karakterlerinden sadece Stephan Dedalus'u karşılaştırmak yeterlidir. Yazar Dedalus'un tüm karakterini ortaya çıkarmak için, imajı mitolojik ve edebi sembollerin çoğuna dokunmuştur. Kahramanın adının seçimi Joyce tarafından sembolik olarak seçilmiştir zaten.

"Stephen" adı ve sanatçının görkemini simgeleyen bir çelenk anlamına gelen Yunanca "Stephanos" kelimesinden türetilmiştir. İngilizce karşılığı Stephen'dir. Daedalus ise "usta" anlamına gelir. Yunan mitolojisinde marangozluk aletlerinin mucidi, yetenekli bir mimar ve heykeltıraştır. Joyce "Ulysses'de tam da olarak bu tür bir sanatçıyı – usta zanaatkârı ortaya çıkarmayı başarıyor. Joyce romanını çevreleyen gerçekliğin hicivli resmi, aslında bir sanatçı-yaratıcı olan bir kişinin iç dünyasının her zaman yalnız, tatminsiz, herkes tarafından ihanete uğrayan, fakat yeniden yaratıldığı bir arka plan görevi görür.

Joyce'nin Stephan için ikinci önemli görevi, Stephan'in gerçek çağdaşları ile geçen tüm temasların diğer tarafında, kendisinin Ulysses'in oğlu Telemachus olduğu mitolojik ilkel şemada bulundurmasıdır: bu nedenle yazar onu her zaman çevrede yalnız görüntüleyir, aynı zamanda kahramanını bir şeyin akışından, kırılğan dünyasal varoluştan çıkarmaya çalışıyor.

Görünüşe göre, İngiliz edebiyatında en önemli mitolojik destan'da efsanevi lider asıl savaşçıdır. Modern bir ulusal bilincin gelişimi (Barczewski, 2000), Campbell (1968 ve 1993: 9), efsanevi masallardaki dünyanın her yerinde benzer temaların olduğu sorunun

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

ötesinde karşılaştırmalı kültürel çalışmaların önündeki sorunun ötesinde olduğunu önermektedir.

İngiliz Edebiyatında Klasik Mitler

Mitolojik edebi konular diğer ulusların da, örneğin Yunanlıların, Romalıların, İskandinavların, İngilizler' in veya Almanların mitoloji metin gövdesine kapsamlı bir şekilde dahil edilmiştir. İngiliz edebiyatında ulusal mit, öncelikle ulusal bir anlatı biçiminde vardır. Örneğin, ulusal mitoloji anlatı, herhangi bir anlatı türü gibi, belirli kültürel geleneklerin sonucudur; ayrıca, mitoloji türü farklı ve çeşitli koşulların etkisi altında oluşan farklı alt metinler olsa bile, nihayetinde bağımsız olarak dilin ve kültürün ortak olgularını oluşturan nitelikli bir anlatı biçimi vardır.

Tüm tarih boyunca, erken ortaçağ dönemine kadar halklarının eğlenmesi ve inançları için ateşler etrafında hikâyeler ve efsaneler anlatılmıştır. Bu efsane ve destanlarda çoğu zaman, canavarlardan ve kahramanlardan, tepegözlerden ve diğerlerinden bahsedilirdi. Zaman ilerledikçe, tabii ki bu kahramanların da efsaneleri değişti veya şekil değiştirildi ve aynı zamanda içinde konuştuğu kültürle birlikte esnedi. Buna örnek olarak İskandinav hikâye anlatıcıları tarafından anlatılan ve eski İngilizce 'ye çevrilen "Beowulf"un gerçekte özdeşleşmiş mitolojik fantezisini tanımlamaya çalışalım.

Böylece, bin yıllıklardan bu güne elimizde var olan, içeriği mitolojik efsane ve gerçekliklerle dolu güzel ve karmaşık bir hikâyeye. Öyle olsa bile, Beowulf'taki mitin farklı unsurları farklı amaçlara hizmet eder: canavarlar, efsaneler, savaşlar ve diğerleri.

Beowulf, şairin metinde yarattığı İskandinav mitolojisinin pagan etkisinin asıl- gerçek ürünüdür. Heorot'u n ilk tanımı şiirin başında gelir ve oldukça zariftir: "büyük bir bal likörü salonu; sonsuza kadar dünyanın harikası olmak demektir. Salonların salonu; ısıltılı salon; ışık birçok diyarı aydınlattı" (Beowulf l.l. 69-70, 78-79, 30-311).¹

¹ Myth And Reality In Beowulf Essay - 1439 Words. 123 Help Mehttps://www.123helpme.com

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

Germen gelenekleri temelinde ortaya çıkan bu şiir çok yönlüdür. Bu bakımdan, şiirin içerisinde yer alan çok sayıda Letirizm'i, ("*Harfçilik manasına gelen ve "lettre" (harf) kelimesinden türetilen letrizm (lettrisme), ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra görülen ve öncülüğünü Romen asıllı isidore Isou'nun yaptığı bir şiir akımıdır.* (Turkedebiyatı.com; Türk Dili ve Edebiyatı) birbirinden ayırmak zor olsa bile, bu şiirin mitoloji anlamı pagan ve Hristiyanlığın yarattığı ruhun düşüncesine şiir diliye çok kaynaşmış.

Ayrıca şiirde çeşitli Paganizm ve Hristiyanlık ritüellerinin kesişme noktası da korunmuştur. Bu açıklayıcı sözler, o zamanın insanları tarafından çok iyi bilinen bir yer olan Anglosakson savaşçıların "cenneti" ile aynı uyumu sağlayan önemli bir görüntü olarak bilinmektedir.

Verilen analize dayanarak, yazar şiir 'de büyük olasılıkla putperestliği kınayan bir Hristiyan olduğu varsayılabilir. Putperestlik kahramanlara yardım etmedi, lanetli altın aslında büyük savaşçının canını aldı, Kader Allah'ın emrine itaat ediyor. Beowulf'un şaşırtıcı ve heyecan verici yaşam yolunun bize kanıtladığı gibi, öncekinden kıyaslanamayacak kadar güçlü ve daha iyi yeni bir dinin "zamanı geldi".

Dolayısıyla, "Beowulf" başından sonuna kadar çoğu zaman bir antik efsaneler için üretken olduğu gibi, modern bir mit için bir yaşam durumu kadar üretkendir. Güçsüz insanların öldürülmesinin intikamını alma görevini yerine getiren Beowulf'un karakterinde asıl bir yalnız "dev" ortaya çıkıyor.

Modern bir insanının dünya görüşü ve bilinci, önceki dönemlerden öncekilerden farklı olarak, yalnızca herhangi bir din veya mitoloji bağlamında gelişmez. Din artık hayatın zorunlu ve toplum tarafından dikte edilen bir bileşeni değil; üstelik siyasi birliklerin karşılaştığı ve kıyaslanamaz önceliğe sahip en büyük mesele çok kültürlülük.

Son dönem modern sanat ve modern edebiyatta daha farklı üslupta kullanılan mitlerin korku türü, yazılı literatür de oldukça uzun zaman önce ortaya çıkmıştır. Edgar Allan Poe ve Mary Shelley,

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

modern edebiyat eleştirisinin kurucularından bazıları olarak kabul edilirse de, bu türde yazılan edebi eserlerin ilk tanıtımcılarıdır.

Amerikalı yazar Stephen King'in romanlarında aktif olarak ortaya çıkardığı mitolojik mitler dünyanın sonu efsanesi, dirilen ölülerin efsanesi, sözde efsanesi olarak adlandırılabilir. “Lanetli yerler”, insanın Şeytan tarafından ayartılmasının efsanesi ve ayrıca kurt adamlar ve vampirler hakkındaki mitlerin çeşitli modifikasyonları kötü insanlar hakkında efsanelere hitap etmektedirler.

Veya mesela, akvaryumdaki bu gizemli larvaların hayatını uzun süre izleyen kahramanı, “çok insan” varoluşunun dar çerçevesinden aniden adım atan ve akvaryuma çömelmiş bir adamın garip, solgun yüzünü seyreden bir aksolota dönüşen “Axolotl” hikâyesi böyledir. Şaşırtıcı, korkutucu doğrulukla Cortazar, biri ile ilgili olan iki uzaylı gerçekliğin birleşimini aktarabilmektedir. Cortazar, özellikle rüya fenomenlerini tanımlamadaki katı mantığı ve gerçekçiliği nedeniyle Kafka'ya çok şey borçludur, ancak modern yazar, kendine nadiren açık bir fantazmagoriya izin vermesi, özgünlük çerçevesinde kalmayı tercih ederek, onu birbirini dışlayan ancak eşit olarak içten doldurması ile ayırt edilebilmektedir.

Sonuç

Mitler biçim olarak epik ve konu üzerine dünyaya rasyonel bir bakış açısı olan en özel yaşamın resimleri bile destansı bir özlem kazanmaktadır. Gündelik yaşam bilincimizde, Aydınlanmadan ilham alan, mitlerin insan yaşamının ilk dönemini belirlediği, felsefi bilincin gelişmesiyle bilimsel bilincin, mitlerin ortadan kalktığı fikri vardır. Başka bir deyişle, Platon felsefi eserlerinde mit kullanımının aynı zamanda bir yansıma unsuru ve dolayısıyla onun yorumu anlamına geldiğini anlamayı mümkün kılar. Arzu edilen her şey güzel olduğu için değil, arzu edildiği için güzel görünmüştür (ifade edilmiştir).

Avrupa ve Amerika yazarlarının işlediği mitoloji kültürü deneyimi edebiyatın eşsiz ve aynı zamanda Doğu ve Batı edebiyatını birbirine bağlayan evrensel bir değerdir. Dünya edebiyatı literatüründe mitlerin derinliği ve bütünün genişliği çok boyutluluğuyla farklı, aynı zamanda organik bir temas halindedir:

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

Tüm bu bağlantılar, gerçek, fantastik, akılcı ve ürkek mitoloji olan, doğa güçlerinin gizemli ve insan için gerekli olarak kişileştirildiği edebiyat ve kültür aşamasına bağlılığı bakımından farklıdır. XXI yüzyıldaki mit yaratan durum, edebiyata diğerlerinden daha keskin hakim olmuştur. Gökyüzü, yeryüzü, ateş ve deniz, hayvanlar ve bitkiler, bu gibi eski mitolojilerin yerini toplumun gerçekleri almasına rağmen, bir hapisane hücresi, bir gazete yazı işleri ofisi, bir araba yarışı, boş bir stadyum bunlar modern mit yapımcılarının kullandığı gerçek resimlerdir. Dolayısıyla, tüm bunlar toplumda halkın modern mitolojinin bir modeli olarak görülmektedir.

Aynı zamanda, bu modellerde esas olan onların tipikliği değil, literatürde onların sıradan özelliklerini sergileyen bu tür bazı temel anlamlar yorumlanıyorsa, o zaman insan yaşamındaki sonsuz çeşitliliklerin zengin figüratif ve kavramsal anlamlarının ortaya çıkarması dikkat çekecektir.

Kaynakça

1. Abbasova, S. (2021). Sosyal Bilimler Alanında Araştırmalar ve Değerlendirmeler. Sonçağ Akademi, Ankara. www.soncagayincilik.com.tr
2. Atwood, Margret. *The Penelopiad: The Myth of Penelope and Odysseus*. Edinburgh: Canongate, 2005. Print.
3. Baradaran Jamili, Leila. (2017). "Real and Fictional Home: Constructing James Joyce's Identity in *A Portrait of the Artist as a Young Man*", "Advances in Language and Literary Studies 8(6): 44.
4. Barczewski, S. L. (2000), *Myth and National Identity in Nineteenth-Century Britain: The Legends of King Arthur and Robin Hood*, Oxford: Oxford University Press.
5. Campbell, J. (1968), *The Hero with a Thousand Faces*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
6. Gladys A. Reichard (1921). *Literary Types and Dissemination of Myths*. "The Journal of American Folklore" Vol. 34, No.

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

- 133; Published by: American Folklore Society:
<https://www.jstor.org/stable/535151>.
7. Joyce James, Ulysses, (1999)“Çevirenin Sözü”, Çev. Nevzat Erkmen, YKY, ,5.baskı, İstanbul.
 8. Myth And Reality In Beowulf Essay - 1439 Words. 123 Help Me<https://www.123helpme.com>
 9. Yıldız M, S. G. (2018). Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, www.dergipark.gov.tr/gjeb, Kültürün Mekânsal Değişimler Üzerindeki Etkisi.
 10. Schelling, F. W. J. (2007). Historical-Critical Introduction to the Philosophy of Mythology (1842), trans. Mason Richey and Markus Zisselsberger. Albany: State University of New York.
 11. Thomas Mann (1959). Daedalus, Spring, Vol. 88, No. 2, Myth and Mythmaking (Spring), Published by: The MIT Press on behalf of American Academy of Arts & Sciences Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/20026505>.
-

BÖLÜM 2.

**GÜRCİSTAN'IN ALTIN ÇAĞI'NDA TAMARA
GÜRCÜ KRALİÇESİ VE YENİ TARİHSELÇİLİK**

Engin BÖLÜKMEŞE

Doç. Dr.

T.C. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi

Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü

enginb@gmail.com

Orcid id: 0000-0002-6482-7512

Sudan ALTUN

Arş. Gör., Dr.

T.C. Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Kafkas Dilleri ve Edebiyatları Bölümü

Gürcü Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

sudancetinkaya2010@hotmail.com

Orcid id: 0000-0003-0227-4219

20. yüzyılda daha çok etkinlik kazanan feminizm, postkolonyalizm, postmodernizm, postyapısalcılık, yapısökümcülük gibi pek çok disiplinden etkilenen yeni tarihselcilik veya yeni tarihçilik yazınsal eserlerin tarihsel önemini belirtmiş ve yazınsal olmayı görmezden gelen geleneksel tarihi anlayışlara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu kuram eleştirel bir yaklaşımla tarihin sorunsallığını vurgulamıştır. Tarihsel bir yaklaşım olarak ortaya çıksa da sadece tarihi değil pek çok oluşumu içermektedir. Yeni Tarihselcilik en çok kültür ve toplumla ilgilenmiş ve çalışma alanlarını da bu doğrultuda oluşturmuştur. Örneğin tarihteki bir olayı ele alırken bu olayın neden-sonuç ilişkileri dışında; sebeplerini, o dönemin şartlarını göz önünde bulundurarak açıklamaya çalışmıştır. Genelde geleneksel tarih anlatılarının ihmal ettiği veya arka plana attığı kadınlar, ezilenler, deliler, eşcinseller gibi azınlık grupları ön plana

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

çıkıştır. Bu çalışmamızda Anadolu Selçuklu ve Gürcü tarihi içerisinde yer alan Gürcistan'ın Altın Çağı olarak adlandırılan 12. Yüzyılda yaşamış ve döneme damgasını vurmuş sultanlar sultanı, ilk kadın hükümdar Kraliçe Tamara ve onun dönemi kapsamlı bir şekilde anlatılacaktır. *Tamara Gürcü Kraliçesi* eserinin arka planında yatan siyasi ilişkilerle korunmak istenen ülkenin selameti tarihin asıl gerçekliği ile ön plana çıkarılmak istenmektedir. Ötekileştirilenleri farklı bir perspektifle ele aldığımız bu eser Yeni Tarihselci söylemle incelenecektir.

1. Giriş

Tarihin ele alınış biçimi her zaman büyük tartışmalara sebep olmuştur. Bu tartışmaların en büyük sebebi tarihin bir bilim dalı olup olmadığı konusunda tarihçilerin yaşadığı tereddüttür. Tarih, nesnel veya öznel değerlendirmeleri beraberinde de arka plana atılan veya ötekileştirilen diğeri olarak adlandırılan bir kesimi de içerdiğinden farklı bir perspektifle incelenmeyi zorunlu hale getirmiştir.

Modernizmin temel ilkelerine ve ileri sürdüğü aklın ve bilimin egemenliği, modernite, çağdaşlık ve evrensellik gibi çeşitli değerlere karşı eleştirel bakış açısı getiren tek ve mutlak olanın yerine çok sesliliği oturtan, unutulmuş, ihmal edilmiş, görmezden gelinmiş, dışlanmış, geleneksel olana yönelen, bireyin özgürlüğünü ön plâna çıkaran postmodernizm, birçok alanda olduğu edebiyat sahasına da birbirinden farklı yenilikler getirmiştir. (Rosenau, 1992: 28)

Yeni tarihselcilik temelde tarihi anlatıların yazınsal boyutunu sorunsallaştıran bir kuram olarak belirtilir. Bu kuram evrensel niteliklerde kabul edilebilecek bir doğru olmadığını öne sürerek Popper'ın teorisini reddeder, çünkü ona göre doğrular değişkendir. İnsan ve insan zihni durmaksızın ilerleyen bir değişim süreci içerisindeydir. Evrensel nitelikte tarihi bir bilgi yoksa ortaya konulan tarihi ürünler hayal ürünleridir diyen postyapısalcı düşünürler, Michel Foucault, Jacques Derrida, Claude Levi-Strauss ve Roland Barthes da yeni tarihselciler olarak kabul edilebilir. *“Yeni Tarihselcilik'i Yeni Eleştiri'den bağımsız olarak incelemek doğru olmaz. Yeni Eleştiri; sosyoloji, tarih ya da psikoloji gibi bilimlere yaslanarak yapılan*

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

eleştirinin, sanat yönünü bir yana bırakarak edebiyattan uzaklaşmasına tepki göstermiştir.” (Moran, 2014: 207)

Yeni tarihselcilikte esas konu tarih yazımıdır. Yeni tarihselciler tarih yazımını toplumsal hiyerarşi ve güç ilişkileri ile ilgili olarak değerlendirmiştir. Bu çerçevede tarihsel bir bütünlüğe ulaşmak imkânsızdır. Oppermann’ın da belirttiği gibi, “*Tarihçilerin artık geçmişe ait kesin bilgiler veren anlatılar üretmesi söz konusu değildir. Zira geçmiş içinde, gün ışığına çıkarılmayı bekleyen ve sürekliliği olan anlatılar yoktur.*” (Oppermann, 2006: 32) Bu görüşten yola çıkarak yeni tarihselcilik kuramında tarihi anlatıların tarihçi tarafından öyküleştirildiğini görmek mümkündür.

Tarihi yeniden kurgulayarak tarihi kaynaklara ve verilere ışık tutan Faruk Albay *Tamara Gürcü Kraliçesi* romanında Gürcistan’da 12. Yüzyıla değinirken Altın Çağ olarak adlandırılan bu dönemin Gürcü ve Anadolu Selçuklu tarihine göndermeler yapmaktadır. Tamara – Thamar – Tamar - Tamari Kraliçe - Gürcü Kraliçesi. 1160-1213 tarihleri arasında yaşamıştır. Orta Çağ Gürcü monarşisine hükmederek, devletini altın çağının zirvesine çıkardığı anlatılmaktadır. Gürcü Devletini kuran Bagratlı (Bagratuni/Bagrationsi) hanedanına mensuptur. (Albay, 2017: 13) Çalışmamızda bu kitabı günümüz eleştirel bakış açısıyla okurken Yeni tarihselcilik bağlamında değerlendirmek olacaktır. Öncelikle Yeni tarihselcilik kuramı üzerinden modernite ve postmodernite ile asıl vurgu yapılmak istenen öteki araştırılacaktır. Yine bu verileri tarihi kaynaklarla desteklemek ve tarihin tozlu sayfalarından çıkarmak esas alınacaktır.

2. Yeni Tarihselcilik

Tarihi sorgulayıp kuramsal çerçevede sorunsallaştıran, onun konumunu epistemolojik ve metodolojik olarak kurumsallaştıran, başka bir deyişle tarihe diyalektik yaklaşım getiren eleştirel kuram “Yeni Tarihselcilik” olmuştur. Daha genel bir ifadeyle bu kuram, tarihi olayların tekrar edilemezliğine, her tarihsel dönemin, o döneme ait fikir ve prensipler aracılığıyla yorumlanması gerektiğini, geçmişin bugüne ait inanç, prensip ve motif gibi değerler çerçevesinde bilinemeyeceğini gündeme taşımıştır.

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

Yeni tarihselcilik kuramı ilk olarak Amerikalı eleştirmen Stephen Greenblatt tarafından 1892 yılında bir roman okuma yöntemi olarak ortaya atılmıştır. Greenblatt'a göre edebi bir eser hem tarihsel hem de metinsel bağlamı ile değerlendirilmelidir çünkü edebi bir metin üretildiği tarihsel koşullardan ve yazarın durumundan etkilenir. Edebiyat eserleri yazıldıkları dönemin ürünleridir yani o dönemin tarihsel, siyasal, kültürel ve toplumsal koşullarından etkilenir. Bu kurama göre sıra dışı ya da tuhaf olan hakiki veya merkezi olanın anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Yeni Tarihselci eleştiri "*Tarihsel gerçek ya da nesnellik diye bir şey var mıdır?*" sorusu etrafında gerçek anlayışını sorgular.

Yeni tarihselcilik temelde tarihi anlatıların yazınsal boyutunu sorunsallaştıran bir kuramdır. Tyson'a göre tarafsız yazılmış tarih yoktur. İnsan zihninden çıkan her üründe kurgu vardır. Nitekim yeni tarihselcilik kuramı da bu noktaya dikkat çekerek tarihi anlatıların kaçınılmaz bir biçimde insan eğilimlerinin sonucunda oluştuğunu gündeme taşır. Yeni Tarihselciliği daha iyi anlayabilmek ve kavrayabilmek için de öncelikle tarihselci bir bakış açısının temellerini öğrenmemiz gerektiğini vurgulanır. Keith Jenkins Tarihi Yeniden Düşünmek adlı kitabında bunu, şu şekilde dile getirmektedir: "*Her kuşak kendi tarihini yazar... Tarih, asla kendisi için değil daima birileri içindir... Tarih, kısmen insan (lar)ın kimliklerini yaratma tarzıdır... Tarih, kuramdır ve kuram ideolojiktir ve ideoloji maddi çıkarlardır... Bilgi iktidarla ilişkilidir ve toplumsal oluşumlarda en fazla güce sahip olanlar bilgiyi dağıtırlar ve bilgiyi ellerinden geldiğince çıkarlarına göre meşrulaştırırlar... Tarihler birileri içindir... Tarih çalışırken, incelediğimiz geçmiş değil, tarihçilerin geçmiş hakkında oluşturdukları şeylerdir... Bütün tarih, geçmişte yaşamış olan insanların akıllarının tarihi olmaktan çok tarihçilerin akıllarının tarihidir.*" (Jenkins, 1997: 30-59)

Geçmiş yaşantılar ve önemli olaylar sadece kültürel aktarımla bize ulaşmıştır. Geçmişten günümüze ulaşan tarihsel bilgi insan yolu ile bize aktarılmıştır. Oysa yeni tarihselci eleştirmenler insan kavramını hiçbir zaman nesnel bulmaz çünkü insan, tarihi yapan kadar yaşayandır. Yeni tarihselcilere göre insan zihninden çıkan her şey

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

kurmacalardan oluşur. Bu yaklaşım, tarihi olay ve anlatıların öyküsel boyutunu açığa çıkararak nesnel boyutunu sorunsallaştırmıştır. Yeni tarihselcilik kuramı, tekil bir kültürden çıkan üst anlatılara karşı çıkarak ötekileştirilenler (azınlıklar, köleler, kadınlar, çocuklar vs.) üzerinde durur. “Öteki” kavramı kimlik ve güç teorilerinde sıkça kullanılmaktadır. Bu kavram baskın gücün kendinden olmayan için belirlediği bir değerdir. Baskın gücün bir kimliği vardır. Bu kimlik sadece kendine benzer olanı tanımlar, kendinden olmayanı “öteki” ilan eder. “Öteki”ni oluşturan aslında baskın güçtür. Yeni tarihselcilik bu güce karşı çıkarak, tarihte kendisine söz hakkı verilmeyenler ve kimliksizleştirilenler üzerinde durur.

Geleneksel tarihin büyük bir özenle üzerinde durduğu savaşlar, kahramanlar ve liderler yerine; yeni tarihselci eleştirmenler daha sıradan ve günlük hayattan konular seçmiş, ezilenler, ırksal meseleler, köleler, azınlıklar, kadınlar, çocuklar gibi geleneksel tarihin göz ardı ettiği olaylarla ve kişilerle ilgilenmişlerdir. Tarihi açığa çıkarma çabası yerine arka plana atılmış ötekiler üzerinde durmuşlardır. Yeni tarihselcilik, tarihin ana karakterlerinin dışında kalanları ön plana çıkarmayı amaçlamıştır. Greenblatt Rönesans, Montrose Elizabeth dönemine odaklanarak bu dönemlerdeki güç ilişkilerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Güç ilişkileri her zaman tarihte var olmuştur. Bu ilişkiler marjinal grupları ortaya çıkarmış ve onları ötekileştirmiştir. Bu eleştirel anlayış doğrultusunda edebiyatın, dönemin aydınlatılmasında önemli bir yeri olduğuna işaret eder.

Tarihsel romanların, tarihin sadece bilindik yüzlerini resmetmelerinin başat olduğu söylenebilir. “*Postmodern yaklaşım sayesinde ise artık tarihi romanlarda, eskisi gibi bilinen tarihin değil, bilinmeyen tarihin peşine düşülmesi ve dikkatlerin başka taraflara çekilmesi*” (Argunşah, 2002: 26), yeni bir tarihi roman anlayışını ortaya çıkarır. Yeni Tarihselcilikle ne salt tarihi bilgiler yoluyla ne de salt edebi metinlerle okuyucuya gidilebileceğine değinilirken; tarihi, edebi metinlerle birlikte anlatılan eserlerin önemine vurgu yapılır.

3. Gürcistan’ın Altın Çağı’nda Tamara Gürcü Kraliçesi

“Kraliçe Tamar döneminin aydınlatılmasında en önemli Gürcü kroniği hiç şüphesiz ki Kartlis Tskhovreba’dır. Eser 18. yüzyılda Kral

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

VI. Vahtang'ın (1675- 1737) emri ile halk arasında dilden dile dolaşan bilgilerin derlenmesiyle oluşmuştur. Derlenmesi sırasında Gürcü kilisesi kayıtlarından istifade edilmiş, M. Brosset ise bu kroniği Fransızca'ya "Historie de la Georgie" olarak çevirmiş, çevirinin 1212 yılına kadar olan dönemi Fransızcadan Türkçeye Hrand d. Andreeyan tarafından çevrilerek Türk Tarih Kurumu yayımlanmıştır." (Büyükçınar, 2017: 31)

Gürcistan'ın "Altın Çağ" olarak adlandırıldığı 10-13. Yüzyılın başlangıcı arasındaki dönemin yazılı kaynakları ve daha sonra yapılmış araştırma eserlerine bakıldığında, var olan dönem ve tarihi karakterlerin efsanevi bir anlatımla ve abartılı yazıldığı görülmektedir. "Gürcü Krallığı'nın "Altın Çağ" olarak adlandırıldığı dönemin 60. kralı 63. Hükümdarı olan Kraliçe Tamar, David Aghmashenebeli'nin (1089-1125- IV. David) torunudur." (Andreeyan, 2003: 360). Dönemin ülke tarihi için önemi çok olduğundan o zamana ait çoğu bilgi ağıdalı bir dille okuyucuya sunulmuştur. Nitekim ülkesinin şanlı geçmişiyle günümüzde dahi övünen bir millet olan Gürcüler için Kraliçe Tamar'ın ilk kadın hükümdar olması hasebiyle yeri yadsınamaz. "Gürcistan tarihçileri Kraliçe Tamar dönemine şüpheyle yaklaştığından ötürü Gürcistan akademik tarih araştırmalarında da Kraliçe Tamar dönemi tam olarak irdelenmiş değildir." (Metreveli, 1991: 354).

Yeni Tarihselelik tarihin temelde metinsel olduğu fikrini kabul eder. Bunun yanında metin de tarihseldir. Metin incelemelerinde bağlamın araştırılması gerektiğini, anlamın da hem bağlam hem de metinsel özelliklerin göz önüne alınarak yorumlanmasının önemini vurgular. İnceleme konusu olan edebiyat eserinin, yazıldığı döneme ait edebi ve edebi olmayan metinlerle etkileşim içerisinde olduğunu düşünür ve onu bunlarla birlikte yorumlar.

Birleşmiş veya bütünleşmiş Gürcistan'a yeni bir güç getiren ve Gürcistan'ı siyasî ve ekonomik olarak geliştiren, sosyo-kültürel yaşamın daha bir ileri düzeye geçmesini sağlayan, çağdaşları tarafından övgüyle bahsedilen birincil elden kaynaklar ve sayısız efsanelere konu olan ve "kutsanmış" olarak atfedilen Kraliçe Tamar'ın karmaşık dönemi, şimdiye kadar adaletli ve derin bir şekilde temel bir

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

araştırmaya tabii tutulmamıştır. Ancak Anadolu Selçukluları ve İran Şahlığının ülke üzerinde söz sahibi olma arzusu, Gürcistan'ın güçlü ülkelerin arasında sıkıştırılmış ülke konumundan çıkıp kendi ayakları üzerinde duran bir devlet yapısına sahip olmayı ve dış güçlere karşı her daim tetikte durmayı zorunlu hale getirmiştir.

Gürcistan'ın ilk kraliçesi olan Tamar dönemi sadece siyasi açıdan değil kültürel açıdan da en parlak dönemi olarak görülmektedir. Bir kısmı günümüze kadar gelen kilise, manastır ve freskleri bunun kanıtı olarak gösterebiliriz. Aslında, Tamar'ın saltanat dönemi 12. yüzyılın ilk çeyreğinde IV. David'in sağlamış olduğu politik, ekonomik ve kültürel gelişimlerin bir devamı şeklindedir. “Gürcü Kraliçesi Tamara, Transkafkasya (Güney Kafkasya-Çoruh ve Kür Havzası) Bölgesini adeta mesken tutmuştu. Kraliçe'nin tahta çıkışıyla ülkesi, yükselme çağını yakalamıştı. Kazandığı büyük ve küçük çaptaki savaşlardan, Gürcü Ordusu'nun elde ettikleri ganimetler her geçen gün artıyordu.” (Albay, 2017: 26). Tamar dönemin koşullarına göre iyi bir eğitim aldığı da belirtilmektedir. “Yaşının genç olmasına rağmen, yetişmiş olduğu çevrede tarihsel, sosyal, kültürel, dinsel değerler bağlamında; oldukça üstün becerilerle ve bilgilerle yüklüydü Kraliçe Tamara.” (Albay, 2017: 73).

Yeni Tarihselciliğin eleştirdiği nokta geleneksel tarihçi yazımında toplumların gündelik hayatına inilmemesi, sosyal ve kültürel alanda bireylerin yaşamının incelenmemesidir. Geleneksel tarih yazımında genel ve toplumun çoğunu etkileyen bir olay verilir; bunun toplumun ve ülkenin geneline ilgilendiren sonuçları ortaya çıkarılır. Bu sebeple Yeni Tarihselcilik, tarihi arka planı incelerken günlük yaşama inmeyi unutmaz. Kitapta yazar, Gürcü tarihi kadar Selçuklu tarihini de kapsayan geniş bilgilere yer vermektedir. “Görünen odur ki, Selçuklu ve Gürcü savaşı kaçınılmaz olmuştur. Şunu hiçbir zaman aklımızdan çıkarmayalım. Bir türlü ateşi sönmeyen ve de durmadan bir kazan gibi kaynayan doğudaki, Kafkasya'daki bu yeni gelişmeler, bölgede kıran kırana bir savaş olacağıının habercisidir, hepimiz bunu böyle bilmek durumundayız.” (Albay, 2017: 58)

Ara ara Anadolu'dan Gürcistan'a geçişlerin olduğu bu iki ülke arasındaki münasebetler, Selçuklu Sultanının güzelleri güzeli Gürcü

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

Kraliçesi Tamar'ın güzelliğini duymasıyla başka bir boyuta geçmektedir. Anadolu'da halk arasında efsaneleşen bu güzellik dilden dile yayılmaktadır. “Nefsinin olgunluğu, tabiatın iyiliği, huyunun güzelliği, hizmetinin yüceliği, aklının yetkinliği, şefkatinin fazlalığı, konuşmasının açıklığı, ahlakının güzelliği ve merhametinin fazlalığı ile tamam olup, dünyanın seçkinlerinden, insanların önde gelenlerinden, padişahın ünlülerinden ve yöneticilerin en iyilerindedir.” (Albay, 2017: 91). Sürekli istila halinde olan ülkenin kurtuluşu güçlü olmakla bitmeyecektir. Gürcü Kraliçesi, Anadolu Selçuklularını ve onlarla yakın münasebette olmanın ülkenin geleceği için en iyi çıkar yol olacağını, ilk kocası olan Rus Giorgi ile bu işlerin yürütülemeyeceğini çoktan anlamıştır.

Yeni tarihselcilik, metnin üretildiği tarihi ve kültürel koşulların önemli olduğunu vurgulamaya çalışır. Metin ve tarihsel bağlam aynı derecede önemlidir. Çünkü metin ve bağlam birbirini tamamlayan öğelerdir. Bireysel kimlik ve toplum arasındaki dinamik etkileşim gibi edebi metinler de tarihsel olaylara şekil verirler ya da bu olaylar tarafından şekillendirilirler. İdeoloji bir grubun eylemlerini yöneten inançlar sistemidir. Neyin doğru neyin yanlış olduğuna bu sistem karar verir. “Sultan Rükneddin'e evlilik teklifinde bulunan Kraliçe Tamara'ya âşık olup onunla evlenebilmek için din değiştiren Muzafferuddin'un tutumu” (Albay, 2017: 144) olaylar içerisinde tamamen duygusal olup siyasi herhangi bir görüşü barındırmamaktadır. Öyle ki ideoloji metinlerle temsil edilir. Yeni tarihselciler ideolojiyi politik anlamı ile değerlendirirken metnin, yazar ve okur ekseninde geliştiğini belirtirler.

Yeni tarihselci eleştirmenlere göre edebiyat toplumsal üretimin bir parçasıdır. Bu sebeple edebi bir metin yazıldığı dönemin özelliklerini göstermek zorundadır ve o dönem içerisindeki bütün ayrıntılara yer vermelidir. Yeni tarihselciliğin edebi eserlerde karşı çıktığı nokta, bu eserlerin gündelik hayatı yansıtmamasıdır. Bu yüzden yeni tarihselciler eserlerinde toplumsal yaşantıyı anlatacak en küçük ayrıntıya bile yer vermişlerdir. “Altın varaklarla süslü koltuğunda oturan Kraliçe Tamara'nın, güzelliğine hayran kalan elçi, ayakları üzerinde sarsıldı, hemen kendisini toparladı. Kraliçe'nin başına

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

takındığı; altın kakmalı, kırmızı, mavi, yeşil, zümrüt işlemeli taca ilişti gözleri.” (Albay, 2017: 160) Böylece sosyal ve kültürel dokuyu yansıtacak kılık kıyafet, yaşam biçimi, inanç sistemi gibi unsurlar yeni tarihselci eserlerde çok fazla yer tutar. “Kraliçe Tamara’nın da mensup olduğu ve Tanrı’nın kullarına gönderdiği kutsal bir din olan Hristiyan dinini yeryüzüne yayan Hazreti İsa da bir peygamber idi. İslam dininin temsilcisi Hazreti Muhammet Mustafa ise yeryüzüne inen son peygamber olmasının yanında, İsa’dan altıyüz küsur yıl sonra Mekke’de dünyaya gelmişti.” (Albay, 2017: 115)

Yazar tarafından gerek mekânsal genişçe anlatılmış tasvirle gerekse de idari ve siyasi işleri; sultan ve kraliçe ekseninde geçen olayı bir bütüncül olarak düşündüğümüzde ülkesi adına kendisini feda edebilen bir kadın imajı çizilmek istenmiştir. Böylece yazar romanı canlı kılmış, oluşturduğu tarihi süreç ile yaşanmış tarihi gerçekleri günümüze aktarmayı başarabilmiştir. Kraliçe Tamara’nın yirmi iki yaşındaki genç yeğeni Aleksios Kommenos’un, Trabzon başkent olma üzere Doğu Karadeniz bölgesinde Bizans devletini kurması, Gücülerin bir nevi ekmeğine yağ sürmüştür. Anadolu Selçuklular ile aralarında tampon bölge konumuna yerleşmişlerdir. Gürcistan’da tahtın ikinci söz sahibi olan kocası Davit Soslan, eşine en başından beri desteğini vermiştir. “1204 -1205 yılında ise Gürcüler Kars’ı ele geçirmişlerine rağmen *kısa sürede elden çıkan Kars’ı, 1207 senesinde tekrar hâkimiyetleri altına almışlardır.*” (Çiloğlu, 1993: 47) Gürcüler Güney Kafkasya ile beraber Anadolu’nun kuzeydoğu ve Karadeniz’e hâkim olma niyetindeyken ülkenin bir kadın hem de güzelliği ile tanınan bir kadın tarafından yönetilmenin güçlüğüne yaşıyordu. Anadolu Selçuklularının savaşıma nedenleri ise Gürcistan’ın tutumuyla farklılık gösteriyordu. “Türkmenlerin de bulunduğu kalabalık insan kitlesine sahip olan Selçuklular, merkezi idarenin yönetiminde geniş topraklara sahip olma peşindeydi.” (Albay, 2017: 198).

Gürcistan tahtına oturduktan sonra yirmi yıl boyunca ömrü savaşlarla geçmiş, ülkesine büyük zenginlikler katmak istemiş, geniş topraklarda tarımsal üretime başlatmış, ürünlerinin dışarıya satışıyla dış politikaya açılmış bir devlet kadını Kraliçe Tamara. Som altın varaklarla bezenmiş saltanat tahtında halsiz oturduğu kaygı vermiştir.

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

(Albay, 2017: 219) “12. yüzyıl boyunca Gürcistan Krallığı'nın ekonomik ve kültürel yaşamda oldukça güçlü bir krallık olduğu kaynaklarda defalarca tekrarlanmaktadır. Öyle ki 12. yüzyıldan Tamar Dönemi'nin sonuna kadar yapılan 128 savaştan sadece 4 tanesi kaybedilmiştir.” (Sanikidze, 1992: 131-132) Ülke topraklarını en geniş coğrafyalara kadar uzandırması, sosyo-kültürel yaşamı refah bir seviyeye çıkarması da göz ardı edilemez. Onun hakkında anlatılan birçok efsane gibi güzelliği de aşikâr olacaktır. “Bugün bilinen bir gerçek, Kraliçe Tamar'ın cesedinin Gelati'de gömülü olmasıdır.” (Metreveli, 1991: 374) Gürcistan'ı bütünleşmiş bir devlet olarak inşaa ve idare etmek; ülkeyi tüm çağlarının ötesine taşımak ve ilk kadın devlet insanı olarak bunu başarabilmek üstün bir başarı diye tarihe yazılacaktır.

4. Sonuç

Yeni Tarihselcilik, tarihsel olaylardan yola çıkan ancak gerçeklikleri bozan, çarpıtan, farklı yorumlayan yapıtları irdeler. Bu yapıtlar tarihin birebir gerçekliği yansıtamayacağı, yorumlamalarla iç içe girdiğinin, mübalağa sanatının geniş tasvirlerle kullanıldığının bir nevi süsleme ve etki bırakmanın tarihten çok öne çıktığını gösterir. Yazar bunu bile isteye yapar. Tarihi süreç içerisinde kronolojik olarak verilen bilgiler kimi zaman okuyucuyu tarihi bilgilere başvurmaya yöneltir.

Gürcistan – Türkiye tarihi ve siyasi ilişkileri gündeminde, özellikle orta çağ dönemini kapsayan yüzyıllar arasında önemli bir yer edinen bir diğer kadın karakter ise Gürcü Hatun adıyla bilinen ve Kraliçe Tamara'nın torunu olan Tamar'dır. Eserimizde yer alan Kraliçe ile isim benzerliği nine-torun ilişkisinden kaynaklıdır. Gürcü hükümdarı Rusudan döneminde, Gürcüler üzerine gelen Kemâleddîn Kâmyar kuvvetlerine karşı koyamadığı için, Selçuklulara sulh teklif eden Rusudan, kızını siyasi evlilik yoluyla Keykubat'ın oğlu Gıyaseddin ile nişanlamıştır. Gıyaseddin Keykubat tahta geçtikten sonra evlenmişler, Tamar Hristiyan olarak Konya'ya gelmiş evliliklerinin ilerleyen dönemlerinde ise İslam dinine geçmiştir. Gıyaseddin'in ölümünün ardından Müînüddin Pervâne Süleyman ile evlenmiş ve bu durum iki ülke arası siyasi ilişkilerinde önem arz

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

etmiştir. Kısacası, Kraliçe Tamara döneminde Selçuklular ile var olan ilişkiler askeri boyutta iken bu süreç bir müddet daha böyle devam etmiş, Gürcü Hatun Tamar döneminde ise var olan hanedan evliliğinin de etkisiyle bu durumun yerini siyasî ve kültürel bir ilişkiye bıraktığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Sonuç olarak Yeni Tarihselcilikle bize geçmişin yabancı olduğunu savunulur. Bu görüş, edebiyatın, baskıyı, kolonileştirmeyi, kapitalizmin gelişimini, hükmetme olgusunu doğrulama, daha doğrusu haklı gösterme eylemine sinsice katıldığını kanıtlamaya çalışır. Otoritenin etkisinin kaçınılmazlığını, bireyin kimliğinin söylemin etkisi olarak belirlendiğini ortaya koymak ister. Direniş ve özgürlük izleri de aslında iktidarın ve onun yol açtığı tâbi olmanın izleridir. Yeni Tarihselcilik edebiyat metninin ideolojik yönünü, oluşum koşullarını ve söylemi nasıl şekillendirdiğini araştırır ve bu araştırmayı yaparken sürekli geride kalan öteki üzerinde durur. Oluşturulmuş yeni metinler yalnızca iktidar mekanizmalarını ifşa etmezler; ayrıca kendi başlarına birer iktidar mekanizması olarak da işlev görür ve düzenin kuruluşu ve işleyişinde rol oynadıkları gibi kültürel oluşumların biçimlenmesinde de yer alırlar. *“Metnin konumu tarihsel olarak değişkenlik gösterse de, bu konumun stratejik niteliği değişmez. Kültürler birer baskı ve kısıtlama rejimleridir. Belli bir dönemin insanları da, yaşadıkları dönemin toplumsal yapısının birer üretimidirler; bireyden çok özne ya da tebaadırlar. Tarihçilerin kendileri de kendi dönemlerinin üretimi olan birer öznelerdir.”* (Geçikli, 2016: 180)

Çalışmada edebiyat incelemeleri içerisinde önemli ve özel bir yeri olan Yeni Tarihselcilik, ele alınan *“Tamara Gürcü Kraliçesi”* eseri üzerinden incelenmiştir. Yeni Tarihselciliğin yeniliği, tarihi bir ilerleyiş çizgisi olarak görmemesinde; tarihçinin, anlattığı tarihsel anlatı içerisindeki konumunu belirlemesinde ve temsilin dinamik ve üretici yapısına vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda edebiyat ve edebi tarih çalışmalarının yeniden sorunsallaştırılmasına önemli katkılarda bulunmuş; bir anlamda geleneksel tarihsel körlüğün gizemini çözmüştür. Yeni Tarihselcilik, tarihsel anlatıların odak noktasını savaşlar, yıkımlar, katliamlar, saldırılar gibi olaylardan uzaklaştırıp

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

anlatılan dönemde yaşayan gerçek insanların yaşayış biçimlerine, düşüncelerine arzu ve emellerine yönlendirerek tarihsel algılama biçimlerine farklı bir boyut kazandırmak istenmiştir.

Kaynakça

1. Albay, F. (2017). *Tamara Gürcü Kraliçesi*. Ankara: Payda Yayıncılık.
2. Andreyan, H. (2003). *Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 Yılına Kadar)*. Ankara: TTK.
3. Argunşah, H. (2002). Tarihi Romanda Post-Modern Arayışlar. *İstanbul: İlmî Araştırmalar 14*, s. 17 – 27.
4. Büyükçınar, A. B. (2017). Gürcü Kaynaklarına Göre Gürcistan Altın Çağ Döneminin Son Hükümdarı: Kraliçe Tamar. *KAREN Karadeniz Teknik Üniversitesi Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı 4, s. 31-46.
5. Carr, E. H. (2002). *Tarih Nedir?*. İstanbul: İletişim Yayınları.
6. Çiloğlu, F. (1993). *Dilden Dine, Edebiyattan Sanata Gürcülerin Tarihi*. İstanbul: Ant Yayınları.
7. Geçikli, K. (2016). Edebiyatta Yeni Tarihselcilik, *C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 40, Sayı 1, Haziran, s. 180-188.
8. Göğebakan, T. (2004). *Tarihsel Roman Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları.
9. Iggers, G. (2000). *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme: Yirminci Yüzyılda Tarihyazımı*. (G. Çağalı Güven, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
10. Jenkins, K. (1997). *Tarihi Yeniden Düşünmek*. (B. Sina Şener, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, s. 30-59.
11. Metreveli, R. (1991). *Tamar Mepe*. Tbilisi: Ganatleba.
12. Moran, B. (2014). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
13. Lang, M. (1997). *Gürcüler*. (N. Domaniç, Çev.). İstanbul.
14. Oppermann, S. (2006). *Postmodern Tarih Kuramı, Tarihyazımı, Yeni Tarihselcilik ve Roman*. Ankara: Phoenix Yayınları.

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

15. Rosenau, P. M. (1992). *Postmodernizm ve Toplum Bilimleri*. (T. Birkan, Çev.). (1. Baskı). Ankara: Ark Yayınları.
16. Sanikidze, L. (1992). *Deda İstoria*. Tbilisi: Molodini.

BÖLÜM 3.

**ENGLISH VOICED EXPLOSIVE CONSONANTS IN
VARIOUS PHONETIC CONTEXTS**

Sabina POLADOVA

PhD, Associate professor

Azerbaijan University of Languages, Azerbaijan

poladova_sabina@mail.ru

Orcid id: 0000-0002-3202-5363

Introduction

It should be noted that researchers, as a rule, paid attention to such features of articulation of voiced explosives as: "weakness", "delicacy", "brevity" and "potentiality of the presence of a voice." For example, O'Connor described the manner of pronouncing voiced explosive consonants as follows: "In the intervocal position, voiced explosives usually retain their sonority, but it is necessary to concentrate on making them gentle and short" (O'Connor, 1977: 53).

Further, B. Collins and I. M. Mees write: "In English there are two classes of consonants, opposed to each other in two ways: the first – type / p, t, k / – is characterized by stronger articulation and voicelessness, the second – type / b, d, g / – is characterized by weaker articulation and the potential presence of a voice when pronouncing it" (Collins, Mees 2003: 51-52). A. Cruttenden draws the attention of speakers of German and Russian languages to the need to focus on the longitude of the previous vowel in the final position in the word in order to avoid stunning voiced explosives in this phonetic environment, since in the position before the voiced / b, d, g /, vowels and sonants retain their full longitude (Cruttenden, 2001: 154) and can serve as a signal for the sonorous pronunciation of voiced explosives.

However, publications for more advanced users, such as *An Introduction to the Pronunciation of English* by A. Gimson (1989:150), noted not only the weakness of pronouncing voiced

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

explosives, but also highlight specific positions in which devoicing occurs. According to Gimson, the initial and final positions – that is, positions after or before a pause – in which voiced explosives can either partially or completely devoiced, while retaining their initial weakness [b, d, g] (Gimson, 1989: 152).

It is interesting that when devoicing, occlusive is voiced in the initial position after a pause, the question of the phenomenon of coarticulation is naturally removed. This is due to the fact that a voiceless consonant cannot follow a voiced explosive in the initial position due to the peculiarities of distribution, and there is a pause before a voiced explosive in this phonetic context. In such contexts, we are dealing with the so-called "diaphonic variation", which means the variation of the own, position-independent, qualitative and quantitative characteristics of the phoneme, the reasons for which are rooted in the history of the development of the language. Based on the foregoing, it can be argued with a sufficient degree of confidence that devoicing in the initial position is the quality of the voiced explosives themselves at the present stage of language development.

1. The Degree of Voiced Explosive Consonants on the Development of the English language

In recent years, many researchers have adhered to the point of view of A. Gimson about partially devoicing or completely voiceless pronunciation of voiced explosives in some phonetic contexts (Cruttenden, Roach, Lass, Vereninova, etc.). For example, P. Roach notes that voiced explosives in the initial and final positions are hardly pronounced voiced. J. B. Vereninova also speaks of the presence of a certain devoiced area when pronouncing voiced explosives, "voiced explosives seem to be squeezed out of the devoiced": bin ~ [pppbin], did ~ [tttdiddt]; Zoos ~ [ssszu: zzs] (Vereninova, 2000: 170).

It can be assumed that at the moment the existing innovation is strengthening its position, displacing some of the previously adopted speech implementations of voiced explosive phonemes, which are beginning to be perceived as outdated, in other words, the identity of the phonemes with themselves is violated. In accordance with the logic of the development of sound changes, the next stage in the

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

development of / b, d, g / may perhaps be the achievement of a new quality of the system, which may indicate the completion of the sound change.

Note that if P. Roach notes a shift at the speech, practical level, then P. Lass, as noted earlier, transfers the devoicing of voiced consonants to the system, phonological level, citing the following series as a correlation for voiced / voiceless: / p, t, k / vs / p, t, g / (Lass 1998: 149).

Voiced noise, as a rule, does not compare on the basis of the presence of a voice with each other. According to the classification of P. Lassa, we can conclude that / g / is the most voiced, followed by / d / and / b /. A similar conclusion can also be reached based on the analogy with the voiceless correlates of voiced explosives / p, t, k /, where / p / is considered the weakest component, / t / occupies an intermediate position, and / k / is the strongest representative of this series.

Our assumption is indirectly confirmed by the studies of S. Belasco, who arranged the consonants in ascending order of their influence on the vowel length in the direction of increasing: [p, t, k, l, f, J, m, s, n, r, g, d, b] (Belasco, 1953:1015). This sequence can be interpreted as follows: the weaker the consonant (and therefore the shorter its longitudinal characteristics), the greater the longitudinal characteristics of the preceding vowel. According to M. Chen, the dependence of the longitude of a vowel on the voicedness / voicelessness of the subsequent consonant is a linguistic universal (Chen, 1970: 129).

Combinatorial changes in voiced explosive consonants, due to the type of syllable and phonetic context, are not widely considered in linguistic literature. It should be noted that the positional and combinatorial conditionality of quantitative variation is defined by scientists as a manifestation of the universal property of units of the phonological system. At the same time, it is believed that quantitative variation is primary in relation to qualitative variation, which, in general, corresponds to general philosophical views on the logic of development.

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

As you know, phonetic positions that determine the qualitative and quantitative modifications of their own independent quality and quantity of a phoneme are:

- beginning and end of a word;
- ordinal position in a word: initial, medial, final position;
- sound environment;
- position in the accent-rhythmic structure of the word (in stressed and unstressed position) (Bondarko, 1975: 45).

As noted above, researchers mainly distinguish the initial and final positions as those where the devoicing occurs. We add that R. Traska's 1996 *Dictionary of Phonetics and Phonology* illustrates the phenomenon of initial devoicing using the example of English voiced plosives / b, d, g /, which "being essentially voiced, are devoiced at the first stage of pronunciation", but the final the devoicing position is illustrated in the dictionary with the German voiced explosives (Trusk, 1996: 221).

From the above, we can conclude that devoicing in the initial position already belongs to the so-called "collective changes", the type of changes in which all members of society acquire new articulatory habits at the same time, and subsequently they are recorded in dictionaries. As for the final position, at the moment this trend is not so firmly entrenched in modern English.

As you know, devoicing voiced explosives in the final position in a word is the standard for the pronunciation system of the Russian language. When native speakers of Russian learn English, the phenomenon of the so-called "negative transfer" (negative result of transposition) is often observed, when bilinguals automatically devoiced voiced explosives in the final position in the word. Note that at present some devoicing of voiced explosives in the final position in a word is perceived by researchers as an emerging trend, but is not considered to be part of the pronunciation norm.

It is also possible to note some discrepancy in the assessment of phonetic positions in which voiced explosives are most often and strongly devoiced: A. Gimson speaks of a greater degree of devoicing in the final position in the word in comparison with the initial one, and

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

R. Trask has these positions (positions of the greatest devoicing) in reverse order.

The medial position between vowels, as well as the position before the sonant / w /, / r /, / j / or other voiced consonants, can be called positions of maximum discrimination for voiced plosives. This is how most authors evaluate voiced explosive in the intervocal position as full-voiced. The position of the noisy in front of the sonant is often equated to the position in front of the vowel.

As for the combination of voiced occlusive with nasal sonants / m /, / n /, / ŋ / traditionally described as “nasal indentation”, or as “nasal explosion”, researches speak not so much in terms of the degree of voiced consonants, but how they are terminologically defined. In other words, the opinions of linguists differ on the question of which combinations should be attributed to the concept of nasal indentation: consisting of homorganic explosive and nasal / b / + / m /, / d / + / n /, / g / + / ŋ / (Gimson, 1989: 153, Cruttenden, 2001: 159), or any combination of explosive and nasal sonant (Pring, 1960: 14; O'Connor, 1977: 93; Ward, 1972:55).

In our opinion, G. Arnold expresses the optimal point of view. He believes that the concept of "nasal indentation" is applicable only for combinations of plosive and nasal consonants of the same place of formation, while "nasal explosion" includes all other possible combinations of plosive and nasal. In this case, the researcher distinguishes not three, but four phases of plosive articulation (Arnold, 1966: 29-30) and considers indentation and explosion as separate stages in pronouncing explosive.

2. Modern Explosive Consonants at the Articulatory Level

Another interesting feature of modern explosive consonants at the articulatory level is the incomplete realization of the explosion stage. As a result of this phenomenon, one of the main keys to identifying an explosive consonant as explosive is lost: audibly perceived noise clap. However, native speakers unmistakably identify explosive sounds in a position of absolute outcome, which is most often characterized by an incomplete realization of the explosion stage. As A. Gimson notes, this is due to the following factor: some of

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

the information about the subsequent explosive consonant is contained in the vowel preceding it, or following it, which allows the sound to be identified correctly.

This exact identification can also be explained by referring to acoustic cues. At the acoustic level, this phenomenon is reflected in the higher beginning or end of the frequency diagram of the main tone of the vowel. A. Cruttenden, emphasizes that the shift of the formants in this case is not so noticeable; the formants of the vowel do not completely shift to the place of the explosive explosion stage, but only point in the direction of the latter (Cruttenden, 2001:152).

The difference between voiced and voiceless explosives is provided, first of all, by the presence of a low-frequency sound component of voiced occlusive. If the vocal component is practically absent, then in the initial position the difference lies in the degree of explosion intensity, and in the final position – in the influence on the longitudinal characteristics of the preceding vowel.

Let us now move on to the next, no less exciting and interesting, topic: how, given a certain transitional state of voiced explosives at the present stage of language development, to present voiced explosives to learners of the English language. It is generally accepted that the production of English voiced plosives does not cause any particular difficulties for Russian speakers, provided that the specifics of their articulation are taken into account. Nevertheless, quite often it is the presence of Russian correlates that prevents a clear transfer of the quality of English explosives.

According to L.V. Bondarko, this state of affairs is due to the fact that both auditory and pronunciation skills of a bilingual are formed in accordance with the system and norm of the primary language and, the influence of these skills leads to distorted perception and production of speech in the secondary language (Bondarko, 1975:44).

The idea expressed by E. D. Polivanov and N. S. Trubetskoy that the perception of foreign language speech occurs through the prism of the sound system and the norm of the native language is at present also considered experimentally confirmed. Ultimately, this

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

means that a speaker of any language interprets any unfamiliar sound as familiar, that is, turns any sound sequence in a secondary language into a sequence of phonemes in the native language.

There are other points of view on the perceptual properties of a person. So, L. V. Shcherba believes that a person distinguishes as many phonemes as there are phonemes in his language, and all other differences between phonemes "are not in the bright field of linguistic consciousness" (Shcherba, 1958:121). The opinion of another linguist, I. P. Susov, is based on psychophysiological studies of human perceptual capabilities. Susov claims that the ability to distinguish between certain classes of sounds is universal, that is, perception does not depend on a specific phonological system, and, therefore, we can say that all people distinguish the same classes of sounds and at the same time use the same signs (Susov, 2001).

Susov also draws attention to the fact that the articulatory-acoustic space is the same for speakers of all languages, it is only segmented differently in different languages. We share this point of view, since it is known, for example, that in one language the vocal space can be distributed between five or six qualitatively different vowels (Russian, Eskimo, Georgian), and in another – between fifteen to twenty vowels (English, German, French, etc.).

The above hypothesis, however, has not yet been sufficiently developed in the linguistic literature – it seems that there is a rational kernel in it. However, we cannot agree with another point of view of I. P. Susov; the scientist admits that in each separately taken language there may not be a specific articulatory base (articulatory structure).¹ It is possible that a unique articulatory base inherent in only one particular language does not exist, however, in our opinion, related languages may have a similar articulatory structure.

We find confirmation of this hypothesis in J. Laver, who describes the specific features of the articulatory structure of some languages: South American English – a lowered soft palate (velum), which leads to a common nasal pronunciation (in terms of J. Laver,

¹ The articulatory mode is understood as a certain position of the articulatory organs before and during phonation.

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

"nasal twang"); elevated soft palate of Liverpool residents resulting in "adenoid" speech; the general tension of the French mouth resonator. The concept of "articulatory base" is an important factor in setting the pronunciation of the target language in order to achieve accent-free sound. This opinion is shared by a number of researchers: (Sweet, 1929:79; Vereninova, 2000:170). So, the Russian articulatory mode is somewhat different from the English one: the entire articulatory apparatus is less tense when pronouncing the sounds of the Russian language, the lips are relaxed, the tip of the tongue is pressed to the teeth, the front back of the tongue is at a short distance from the hard palate. As for the English articulatory order, its most detailed description can be found in G. Suit's book "Primer of Phonetics":

1. the lips are slightly stretched and tightly pressed against the teeth;

2. the tip of the tongue is pulled away from the teeth, slightly raised and is opposite the alveoli (but does not touch them);

V. V. Kuleshov, A. B. Mishin, Z. B. Vereninova adhere to the same opinion and supplement the picture of the articulatory structure with the following observations:

- the entire mass of the tongue lies flat, touching the edges of the tongue of the lower teeth, and the back of the tongue is lowered;
- the soft palate is raised (as if yawning).

At present, the articulatory base is considered as a system of "pronunciation instructions" and addresses stored in memory, according to which "pronunciation orders" (nerve impulses) are sent to the organs of speech, leading to pronunciation movements (Japaridze, 1985:112). It is believed that existing articulatory habits are critical to the actions of the pronunciation organs in the production of speech in the language of the secondary linguistic system.

3. Realization of sounds in spontaneous speech as an object of experimental-phonetic research

In recent decades, when science has turned its face to a person, his psyche, the processes occurring in the human brain when generating a speech utterance, phoneticists are increasingly turning to the linguistics of communication: they are developing such a concept

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

as “phonology of speech activity” (Bondarko, Kuznetsov, 2000: 122), they are increasingly trying to interpret the facts of the language through the study of phonetic information obtained experimentally. The latter often leads to an awareness of the ambiguity of the relationship between the phonological ordering of language units and the phonetic organization of speech units and arouses the genuine interest of scientists. Let us take a short excursion into the history of the issue.

It is believed that the study of the phenomenon of speech began with L. S. Vygotsky, who was the first to correlate and study the phenomena of speech and thinking and by 1926 had developed the doctrine of the development of higher mental functions of a person (Vygotsky, 2005: 1120). Later S. D. Katsnelson also studied the interaction of speech and thinking and identified the stages of the speech-thinking process (Katsnelson, 1972: 212). At the end of the sixties, such concepts as “speech activity”, “theory of speech activity”, “generation of speech utterance”, developed by the founder of Russian psycholinguistics, A. N. Leontiev. He presented the process of speech generation as a complex stage-by-stage speech action, which is an integral part of an integral act of activity and includes the following stages: a) programming the grammatical and syntactic side of the utterance; b) grammatical implementation and choice of words; c) motor programming of utterance components (syntagmas); d) the choice of sounds; e) exit (Leontiev, 1969:229).

Further, the thought of A. N. Leontyev was supplemented by P. K. Anokhin, who suggested the existence of hidden factors in the mechanism of speech generation, which precede the stage of direct embodiment of the content of the utterance in the signs of a particular natural language. According to the researcher, speech intention (thought, intention) does not arise by itself, but is formed by a number of interacting factors, the main of which is the motive, or rather the system of motives, where the resulting one manifests itself in the form of a dominant motivation (Anokhin, 1979: 123).

The idea of the dominant motivation was then further developed in the concept of "dominant" by A. A. Chomsky.

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

According to Chomsky, the dominant is “a more or less stable focus of increased excitability of the centers, no matter what caused it. Moreover, the stimuli that come back to the centers of excitation serve to enhance (confirm) the excitation in the focus, while in the other central nervous system, inhibition phenomena are widely spread” (Chomsky, 1991:78). From the point of view of the generation of speech and its connection with thinking, the properties of the dominant are interesting: a) increased excitability, that is, the ability to respond to various stimuli in such a way that any irritation goes to reinforce and increase excitation, and the higher the degree of excitability of the dominant, the weaker factors act as strong irritants; b) persistence of excitement; c) the ability to summarize excitations (accumulate them from various sources).

As the researcher notes, the dominant is capable of inhibiting and suppressing the activity of other nerve centers: stimuli coming from the external or internal environment, as it were, deviate from their direct path and are directed to the currently dominant group of nerve centers, that is, all stimuli are directed in one direction, what is provided to strengthen and reinforce the existing dominant. Thus, in the process of speech production, in addition to the stages identified by A. N. Leontev, we assume, following A. A. Chomsky, the presence of a certain dominant motivation, under the influence of which the entire system of motives is formed and only then the content, grammatical and phonetic side of the statement is formed.

The characteristic of speech is usually given through its opposition to the language (code), which is defined as a system of objectively existing, socially fixed laws that correlate conceptual content and typical sound, as well as a system of rules for their use and compatibility. In other words, the language is represented as a kind of invariant, a concept that reflects the properties of a class of objects inherent in this class at a given time interval.

At the same time, it is known that an invariant does not exist as a separate concrete thing, it is not a representative of a class and not a standard, but only an abbreviated name for a class of relatively homogeneous objects. Objects, in our case speech segments that make

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

up a class and are variants with respect to the invariant, carry the features of both the general and the separate, characteristic of the given object. Language consists of invariants, and speech consists of variants of this construct: speech is the embodiment of language, it is in speech that language reveals itself and only through it fulfills its communicative purpose.

Since the sixties of the twentieth century, there has been a contrast between the concepts of "language norm" and "speech norm" (Leontiev, 1969:230). Scientists come to the conclusion that the linguistic norm is the same for the literary language and unites the normative units of all linguistic levels, regardless of their sociolinguistic affiliation, functional and genre differentiation; the speech norm is a functional and stylistic implementation that depends on the goals and objectives of communication, the nature and genre of the statement, the situation, in other words, on the communicative expediency. We find a similar point of view in P. P. Kaspransky, who notes that the speech operates "a mechanism of normative regulation, which is always based on a norm that is appropriate for a given communicative situation" (Kaspransky, 1980:25). We cannot but agree with this statement.

If we take into account the phonetic aspect, then the most frequently discussed issue that arises when considering the phenomenon of speech is the issue of pronunciation styles, as well as the demarcation of the semantic boundary between the concept of "pronunciation style" and "type of pronunciation". L. B. Shcherba distinguishes two styles of pronunciation, depending on the speed of speaking and the thoroughness of articulation: full and colloquial (Shcherba, 1958:155). At the same time, the researcher, unfortunately, does not specify in what relationship these two parameters are in determining the style of speech, and the term "type of pronunciation" is not mentioned at all.

I. R. Galperin divides these concepts as follows: "types of speech" - oral and written and "styles of speech" – stratification of oral and written types of speech, depending on the purpose of communication and the scope of use. In colloquial speech, the

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

researcher, in turn, distinguishes the everyday speech norm (a rather reduced version) and the literary-colloquial norm, which he recommends, in particular, for language learning (Galperin, 1977:113). This opinion correlates with A. Gimson's classification, which distinguishes between the usual conversational style and the careful conversational style (Gimson, 1989: 158).

As for the type of pronunciation, in phonetics we usually speak about complete and incomplete types of pronunciation. Following L. P. Zinder and L.V. Bondarko, we do not mean the characteristics of the entire utterance, but of its elements that are in segment relations. In this case, the full type of pronunciation is defined as "such a phonetic realization of a segment, in which the possibility of its phonemic interpretation is fully provided by its phonetic characteristics. In case of an incomplete type of utterance for the phonemic interpretation of a segment of speech, it is necessary to use other characteristics of a speech utterance, such as: grammatical, syntactic and lexical" (Bondarko et al. 2000: 65).

Naturally, there are more incomplete segments in the colloquial style of pronunciation than in any other style of pronunciation. Thus, at the moment, both domestic and foreign phoneticians distinguish two main styles of pronunciation: everyday speech, or colloquial style ("rapid speech" or "casual pronunciation"), and literary-colloquial, or careful conversational style ("careful slow speech "or" careful pronunciation ") and two types of pronunciation: full and incomplete. At the same time, pronunciation styles are associated directly with the rate of speaking and the frequency of the use of words, and the types of pronunciation with the possibility of their phonemic interpretation.

As mentioned above, our experimental study is based on the quasi-spontaneous statements of the speakers of the normative British version of the English language, so it seems natural to dwell in more detail on the characteristic features of spontaneous and quasi-spontaneous speech. In our work, by spontaneous speech, we, following E. A. Zemskaya, mean speech that is found in the conditions of direct communication, is created in the process of

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

speaking and is characterized by the absence of an attitude towards communication that has an official character (Zemskaya, 1979:145).

The simultaneous creation of an internal speech program, the choice of lexical means and their correction is naturally reflected in such features of a spontaneous utterance as: lexical and semantic repetition of elements, structural and semantic incompleteness, interruption, self-interruption, clarification, clarification and addition of what was said earlier, hesitation pause, violation of the coherence of elements (Galperin, 1977: 330; Laver, 1979: 30 etc.). However, it cannot be said that spontaneity and some kind of programming are mutually exclusive things. Internal programming is to some extent present in any speech generation, and here we can speak of spontaneity as a one-time lexico-grammatical deployment of an internal program in one form or another.

Spontaneity is the most obvious distinguishing feature of colloquial speech, emphasizes the reality of sounding speech here and now, as well as the lack of time for thinking, which is inherent in literary language and written speech. Some scholars note the direct participation of communicants in the act of communication as a sign of spontaneity of utterance and believe that this sign excludes the written form of speech due to its characteristic temporary break and mediation of communication (Sirotinina, 1983: 135).

Note, however, that at the present time another type of speech has appeared, and we are inclined to define it as "colloquial written speech". In this case, we are talking about the phenomenon of the language of communication of Internet users, in particular, users of the Live journal application. On the one hand, this is written speech, since it is entered from the keyboard and read from the computer screen, on the other hand, it is conversational, since communication takes place in real time (on-line), and experienced users, having mastered the "blind typing method", spend practically the same amount of time on the introduction of the text as is spent when pronouncing a segment of oral speech comparable in time. There are two directions in this style of communication: transmission of speech as it is heard, that is, in fact, in phonetic transcription: "aftar bons" -

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

the author burns, "drink yadu" - drink poison (= calm down), "visna" - spring and speech transmission with "false correction": " preved "-hello, klaviatura - keyboard," conversation "- conversation. As follows from the examples, in addition to phonetic transcription and "false correction" there is a specific humor of the Internet that has specific lexical constructions and fixed expressions. There is also a special term that reflects these tendencies in modern language: "newspeak". Certain expressions of "newspeak" have already become firmly established in the lexicon of quite adult and respectable people, and the statistics of using these words for correspondence on the Internet suggests that in the near future they may gain their place in common vocabulary.

Returning to the topic of spontaneous speech utterance, I would like to note that spontaneity leaves a certain imprint on all levels of the language: lexical, syntactic and phonetic. I. R. Galperin traces the following features at the lexico-syntactic level: elliptic speech (which is ensured by the redundancy of the communication situation itself); inconsistent syntax (due to the simultaneous flow of the process of forming thought and its expression); contractions (associated mainly with the rate of speech, which is significantly accelerated compared to the full type of speech); and, finally, incompleteness of the statement and lack of union (Galperin, 1977: 331).

Later this idea was developed by V. D. Devkin, who distinguishes the colloquial style within oral speech and speaks of its following features:

1. Grammatical features: connecting connection between sentences (joining dependent members or whole sentences to grammatically independent sentences; an abundance of simple sentences; incomplete structure);

2. Lexical features: polynomial (determined by the concreteness of the conversation, the desire to be understood);

3. Phonetic features: ellipsis, variability of sound envelopes of words, fuzzy pronunciation (Devkin, 1973: 102).

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

Thus, we can define spontaneous speech as a type of colloquial speech, which is characterized by the following features: unpreparedness, situational conditioning, the presence of communicants, as well as the presence of specific linguistic features manifested at all levels of the language (lexical, syntactic and phonetic).

Semi-spontaneous speech differs from spontaneous to a certain degree of readiness, since it is known in advance that it is designed not only for the direct participants in communication (for example, the statement of the respondent's thoughts occurs in the presence of a recording device). In our study, we are dealing with semi-spontaneous speech presented in the form of a non-standardized interview. This type of interview is the closest to a spontaneous dialogue, which means that here the features of direct speech communication that are of interest to us should appear in full.

Any utterance, including a spontaneous one, is a continuous stream of sounds that changes in the process of its deployment. As an abstraction from this continuous stream, the phoneme, like the word, is reproduced in speech in different ways, in accordance with its phonetic realizations, and the word – in accordance with the phonetic realizations of the phonemes that make up its composition. This means that in an experimental phonetic study, it is necessary to take into account the specifics of the behavior of the word and the sounds that make up its composition in the flow of speech. As the authors of the collective monograph on spontaneous speech under the leadership of L. V. Bondarko note, "the degree of change in word form depends mainly on the speed of pronunciation," that is, the higher the speed of pronunciation, the less opportunity remains to maintain a form close to the form of a spoken word in isolation (Bondarko, 1975: 15).

So, the listed factors allow us to conclude that in speech reality, the unity of meaning and sound exists in most cases in relation to a word in a speech context, and not in a dictionary. However, the phonetic images of words recorded in the dictionary, being torn out of the speech element, are quite viable. As noted by N.V. Bogdanov, "often such" ideal "phonological models are quite sufficient for the

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

normal functioning of a word in speech, since most of the changes that the sound shell of a lexical unit undergoes in the course of its use by native speakers is reduced to variation at the level of allophones as representatives of a phoneme in real speech and does not affect the phonological system itself”(Bogdanova, 2002: 115).

The premise of N.V. Bogdanova's hypothesis is found in the results of L.V. Shcherba's observation of spontaneous speech.

The researcher speaks about the existence of a sound word-type - a general sound representation of a word that can correspond to an oscillating pronunciation, and the scope of these fluctuations can be very significant. "Nevertheless, all these fluctuations are not normally realized by us, remaining below the threshold of consciousness, and when they reach a certain limit, we say only about "inarticulate" pronunciation, and not about deviation from the norm" (Shcherba, 1958:3-4). The latter undoubtedly signals the redundancy of the language system, which, according to N.V.Bogdanova, gives the norm several opportunities to designate the same linguistic phenomenon, without giving preference to any of them, and the norm chooses one option from the proposed ones (Bogdanova, 2002:112).

At the same time, the understanding of these words is ensured not only by the high semantic redundancy of colloquial speech, but also by the fact that, due to their high frequency, many colloquial forms (which include the service and significant parts of speech) have long become normative and have acquired specific articulatory features, for example, a high degree of automatism, leading to phonetic changes. As L. V. Bondarko, states "words that are often repeated in speech gradually acquire an unusual phonetic appearance, since they are quite easy to recognize due to their predictability, for example: when [kaqda], how many people [skolko chelovek], etc." (Bondarko, 2000: 113).

It can be assumed that it is in these cases that such phenomena as the special implementation of voiced plosive consonants, the variability of the sound envelopes of words, which are a direct consequence of the low informative load, the fast rate of pronunciation, the unstressed or weakness of high-frequency words,

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

should be maximally manifested. The "supernucleus" of the lexical system (in the terms of N. V. Bogdanova) includes: articles, pronouns, prepositions, auxiliary verbs, as well as formulas of politeness, words-parasites, etc.

This explains the fact that the narrow experimental corpus of our study included both full-valued and service words to create the most complete picture of changes in voiced plosive consonants in various phonetic environments at the present stage of the development of the English language.

The conducted review of the opinions of specialists in various fields of linguistics allows us to conclude that the presence of many approaches to the phenomenon of speech proves the complexity and ambiguity of speech as a phenomenon, its complex, multifaceted and multifaceted nature. Speech, being by its nature a psychophysiological process, is the result of the coordinated activity of many areas of the human brain. Psycholinguists consider speech as a complex stage-by-stage speech action, which is a constituent part of a holistic act of activity and is preliminarily determined by a person's currently dominant motivation.

Conclusion

Based on the foregoing, we come to the conclusion that the work of the articulatory mechanism is mainly associated with the functioning of the articulatory base of the language, and the auditory capabilities of a person can be limited only by his / her individual abilities. In a broad sense, the auditory (perceptual) and pronunciation (articulation) mechanisms of bilingual are two sides of speech production, these two mechanisms are interrelated and affect each other.

Returning to the subject of voiced plosives, we note that for quite a long time the general recommendations for setting pronunciation were that the relative weakness of articulation in all phonetic contexts, which could be traced by low intensity, as well as the absence of their stunning before voiceless consonants and in the final position in the word. In general, we agree with the above recommendations, however, it seems that at the present time they

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

should be supplemented with some degree of deafening of voiced explosives in the initial and final positions.

Also noteworthy is the fact that even naive native speakers note some difference in the voicing of the English voiced plosives and their Russian correlates. As you know, the sound quality is closest to each other / b /, / p / and / b /, / n /. However, in this case, the following differences are revealed at the articulatory level: when pronouncing the English labial-labial consonants / b /, / p /, the lips are more strongly pressed to the teeth and stretched than with the articulation of the Russians / b / and / p /. The back-lingual velar / g / and / k / also do not present difficulties for pronunciation, however, it is necessary to ensure that they are slightly more forward than the corresponding Russian / g / and / k /, especially in the position before the front vowels. Pronunciation of Russian dental / d /, / t / and English apical-alveolar / d /, / t /, respectively, differs by the place of formation of the barrier and the articulators involved.

At the present stage of the development of the English language, many scientists note a significant deafening of voiced explosives in the initial and final positions both in a separately pronounced word and in a word functioning in a phrase. Variations in the quality of a voiced plosive in the initial position can be described as "diaphonic variation", which denotes a variation in the own, position-independent, qualitative and quantitative characteristics of a phoneme. Most researchers evaluate voiced stops in the intervocal position as full-voiced, although some degree of stunning is also noted here. The position of the noisy in front of the sonant is often equated to the position in front of the vowel. In the final position, the opposition in voicing / voicelessness is carried out due to the duration of the preceding vowel.

For methodological purposes (when setting voiced explosives), phoneticians turn to the imagination of students, describing not only the sequence of actions of the articulatory organs, but also the nature of these consonants: "lightness", "weakness", "delicacy" and "brevity".

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

The existing variations in the interpretation of the degree of voicedness of English voiced stop consonants in contexts that determine the qualitative and quantitative modifications of their own independent quality and number of phonemes, as well as the insufficiency of the provided information, in our opinion, necessitate further more detailed study of the realizations of voiced explosives.

It is generally accepted that spontaneous speech, being a type of colloquial speech, is primarily characterized by unpreparedness, which implies the absence of preliminary deliberation. Features of spontaneous speech are reflected at all levels of the language: lexical, grammatical and phonetic. The specificity of the phonetic properties of spontaneous speech is great variability. The wider, in comparison with the codified literary language, variability of the sound units of spontaneous speech leads to some differences in the functioning, ratio and frequency of elements of its sound system. Thus, although spontaneous speech does not have special phonemes, the entire system of phonemes in spontaneous speech acquires certain features. Spontaneous speech has its own norm and its own patterns, which are currently being actively studied by linguists of all directions.

We assume that in semi-spontaneous utterances (a variety of spontaneous speech, as a rule, serving as experimental material for experimental-phonetic research at this stage of development of science and technology), the pronunciation tendencies of interest to us will appear: shells of high-frequency words included in the "super-core" of the language system.

References

1. Anokhin, P. K. (1979). Key questions of the theory of functional systems. – Moscow: Nauka, – 197 p.
2. Arnold, G. F. (1966). Concerning the theory of plosives // *Le Maitre Phonétique*, – 125p.
3. Belasco, S. (1953). The influence of force of articulation of consonants on vowel duration // *JASA*. – Vol. 25, № 5. – p. 1015-1016.
4. Bogdanova, N. V. (2002). On the "orthoepic canon" and "non-canonical phonetics" // *Problems and methods of*

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

experimental-phonetic research: – Sat. scientific. Art. ed. N. B. Volskoy, N. D. Svetozarova. – Saint Petersburg: Publishing House of St. Petersburg University, – p. 112-116.

5. Bondarko, L. V. (1975). Oscillographic analysis of speech. – LSU, –46 p.

6. Bondarko, L. V., Volskaya N. B., Kuznetsov V. I. etc. (2000). Phonology speech activity. – St. Petersburg: Publishing house of St. Petersburg, – 162 p.

7. Chen, M. (1970). Vowel length variation as a function of the voicing of the consonantal environment // Phonetics.– Vol. 22, № 3. – P. 129-159.

8. Chomsky, N., Halle, M. (1991). The Sound Pattern of English. – MIT Press, –470 p.

9. Collins, B., Mees, I. M. (2003). Practical Phonetics and Phonology. – Routledge, – 267p.

10. Cruttenden, A. (2001). Gimson's Pronunciation of English. – Arnold, – 339 p.

11. Devkin, V. D. (1973). Dialogue: German colloquial speech versus Russian. – Moscow: Higher school, – 160 p.

12. Galperin, I. R. (1977). Essays on the stylistics of the English language. – Moscow: Publishing house "Higher school", – 335p.

13. Gimson, A. C. (1989). An Introduction to the Pronunciation of English / Revised by S. Ramsaran. – London: Arnold, – 364p.

14. Japaridze, Z. P. (1985). Perceptual Phonetics: Basic Issues. Tbilisi, – 118 p.

15. Kaspransky, P. P. (1980). Implementation of phonological systems in speech: Abstract of thesis doctor of philological sciences – Moscow, – 40 p.

16. Katsnelson, S. D. (1972). Typology of language and speech thinking. London Science, – 216p.

17. Lass, R. (1998). Phonology. An introduction to the basic concepts. Press Syndicate of the University of Cambridge. – 362p.

FILOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

18. Laver, J. (1979). The description of voice quality in general phonetic theory. Edinburgh University Department of Linguistics Work in Progress 12, p. 30-52.
19. Leontiev, A. A. (1969). Psycholinguistic units and procreation speech utterance. – Moscow: Publishing house "Science", – 304p.
20. O'Connor, J. D. (1977). Phonetics. – New York: Pelican, – 320 p.
21. Pring, T. (1960). Colloquial English Pronunciation. – Longmans, – 83 p.
22. Shcherba, L. V. (1958). Selected works on linguistics and phonetics. Leningrad. Leningrad University Publishing House, – 181 p.
23. Sirotinina, O. B. (1983). Conversational speech in the system of functional styles of the Russian literary language. Vocabulary. Saratov: Publishing house Sarat. University, – 253p.
24. Susov, I. P. (2001). Variations on a phonetic theme. – Russian State Library [Electronic resource] / Information Center. technologies of the RSL. – Moscow: Ros. state library.
25. Sweet, H. (1929). "Primer of Phonetics": 3rd ed. – Oxford, – 89 p.
26. Trusk, R. L. (1996). A Dictionary of Phonetics and Phonology. – London: Routledge, – 393 p.
27. Vereninova, Z. B. (2000). Specificity of work on the setting of English vowels and consonants // Sounding speech: theory and practice. Moscow: MSLU, – p. 169-177.
28. Vygotsky, L. S. (2005). Thinking and speaking. – Moscow: Publishing house "Meaning", – 1136 p.
29. Ward, I. (1972). The Phonetics of English. – Cambridge: M. Heffner & Sons, 255 p.
30. Zemskaya, E. A. (1979). Word formation. // Modern Russian language. Moscow: Publishing house Nauka, – 345 p.

BÖLÜM 4.

**ARAP KAYNAKLARINDA İSLAM ÖNCESİ ARAP
İNSANININ EN İDEAL TİPİ HATEM ET-TAİ**

Coşkun ZEKİ

Dr. Öğr. Üyesi

T.C. Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Temel İslam Bilimleri Bölümü

Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı

Orcid id: 0000-0003-4879-7875

GİRİŞ

Adı doğu edebiyatında hayırseverlik, mertlik, zenginlik sembolü olarak dillere destan olmuş Hatem et-Tai aynı zamanda cömertliği ile şöhret bulan bir Arap şairi ve kabile reisidir. Rivayetlerde İslam öncesi Arap insanının en ideal tipi olarak gösterilen, eli son derece açık olan Hatem et-Tainin asıl adı Abdullah bin Saddir. Hatem lakabıdır. Genç, delikanlı, cömert birisi idi. Güzel şiirler söylerdi. Gittiği her yerde evini tanıtır, misafir davet ederdi. Savaşta yener, aldığı ganimeti başkalarına dağıtır, biri ondan bir şey istediğinde hemen verir, esir aldığında hürriyetine kavuştururdu. (İbn Kuteybe, Kahire 1423, cilt 1, s. 235) Kaynaklara göre Hatem iyi bir savaşçı idi. Savaşlarda esir aldıklarını karşılıksız hürriyetine kavuştururdu. Elde ettiği ganimetin büyük bir kısmını dağıtırdı. O, annesinin tek evladı olan kişileri öldürmemek üzere yemin etmişti. Bir şiirinde bunu şöyle dile getiriyor: (Zamehşeri: 1987, c. 1, s. 53):

اماي اني رب واحد أمه أخذت فلا قتل عليه و لا أسر

Ey Meviye, ben annesinin tek evladı olarak tek evlatları öldürmemeye ve esir almamaya yemin ettim.

Nisbesi Taydır ki, bu bir meşhur Arap kabilesinin ismi olup zamanında Hatem et-Tai tarafından idare olunurdu. Cömertliği, mertliği Arap atasözleri ve meselleri arasına girmiş bu insan yalnız Arap dünyasında değil, bütün Müslüman aleminde efsanevi bir

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

şahsiyete dönüşmüştür. Bir gün bir seferinde el -Aneze kabilesine uğramıştı. Onlarda bir esir gördü. Esir Hatemi gördüğünde hemen ondan yardım istedi. Hatem et-Tai o adamı alarak hürriyetine kavuşturdu. Bu zaman yanında parası olmadığı için o esirin yerine kendisini rehin olarak bırakmıştı. (İbn Kuteybe, Kahire 1423, c. 1, s. 235). Miladi beşinci asrın sonu, altıncı asrın evvellerinde yaşamış doğum ve ölüm tarihi kesin bilinmeyen, ancak hicretten önce öldüğü kabul edilen bu şahıs İranlı yazar Hüseyin Vaiz Kaşifi'nin 1486 yılında tamamladığı "Kıyas-Asar Hatem et-Tai" adlı eserinin baş kahramanı olmuş ve bu eser "Hatem et-Tai destanı" adı ile Türk dili başta olmakla dünyanın çeşitli dillerine tercüme edilmiştir.

Hatem halk arasında hoş görülmesi, mütevazı, mert, cömert bir insan olarak tanınmıştı. İhtiyaç sahipleri adını duydukları Hatemin arayışında idiler. Maddi ihtiyaçlarını temin etmek için uzak diyarlardan geliyorlardı. Hatem et-Taini bulanlar ise mutlaka onun sahilsiz cömertliğinden nasibini alıyordu. O, bir cömertlik denizi idi. Bir şiirde söylendiği gibi:

هو بحر السماح و الجود فازد منه قريبا تزدد من الفقر بعدا

O bir hoşgörü ve cömertlik denizidir. Öyle ise ona fazla yaklaş ki, fakirlikten çok uzaklaşsın (Bolelli, 2019: s. 58).

Bir kaynakta geçen bilgiye göre yumuşak huyluluğun, helmin piri Ahnef ibn Kays, cömertliğin piri ise Hatem et-Tai hesap edilmektedir. (Ebul Fida: tarihsiz, c. 7, s. 30) Aynı zamanda cahiliye devri şairlerinden biri idi. Onun bir divanı da vardır. Divanı bugünkü şekliyle Hateme aidiyeti şüpheli bazı şiirler ihtiva etmektedir. Şairin 200 varak tutarında bir divanından söz edilmesi dikkate alındığında eserin aslının bu gün elde bulunandan daha hacimli olduğu söylenebilir. Divanın mevcut şekli Ebu Salih Yahya bin Müdrük et-Tai tarafından ibnul-Kelbi'den yapılan rivayete dayanılarak tertip edilmiş olup hayli eskidir. (İslam Ansiklopedisi: 1997, c. 16, s. 473) Hatemin divanı birçok defa basılmış bunlardan en iyisi, Hatemin hayatı ve şiirleri üzerine kapsamlı bir incelemeyi ihtiva eden Adil Süleyman Cemalin neşridir. (İslam Ansiklopedisi: 1997, c.16, s. 473) Bir şahsiyet olarak sözü ile ameli birdi. Onun evini etrafında takla atan güvercinlerden, sabah-akşam dolaşan köpeklerden tanımak olurdu. Devrinin ünlü şairlerinden Nabîğa ez-Zübyani, Hutaya ve Beşşar bin ebi- Hazım ile arkadaştı. Künyesi Adiyin babası anlamına gelen Ebu Adiy ve ya Seffanenin babası anlamında Ebu Seffane idi. Kendisinden

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

sonra oğlu ve kızı İslam dini ile şereflendiler. (İbn Davadardi: 1994, c.2, s. 436). İbn Kuteybe ed-Dinaveri "eş- Şiir veş-Şüera" adlı meşhur eserinde cahiliye devrinde Araplarda üç en cömert kişi olduğunu hatırlatır. Onlar Kab ibn Mame, Harem bin Sinan ve Hatem et-Taidir. Bu kişilerden ikisi Kab ve Hatem toplumda darbi-mesel haline gelmiştir. (İbn Kuteybe, Kahira 1423, c. 1, s. 235). Sonralar tüm doğu edebiyatında cömertlik sembolü haline gelen Hatem bin Abdullah bin Sad el-Haşrec et-Tai aynı zamanda sahabe Adiy bin Hatemin babası idi. İslam dininden önce cahiliye adlandırılan devirde adı dilden-dile dolaşır, hakkında garip rivayetler söylenilirdi. Ancak maalesef o bu cömertliğinde Allah rızası ve ahiret hayatını değil, kendi şöhretini ve kabilesini ön plana almıştı. (İbn Kesir: 2003, c. 3, s. 252) Ünlü tarihçi, müfessir alim Ebul – Fida İsmail bin Ömer bin Kesir el – Kuraşi ünlü eserinde şöyle yazar: " Hafız ebu Bekir el-Bezzar "Müsned" inde diyor: "Muhammed bin Mamerin Übeyd bin Vaqid el Kaysiden onun Abdullah bin Dinardan onun da ibn Ömer'den rivayet ettiğine göre bir gün Hatem et-Tainin adı Allah Resulünün (s) yanında çekildi. Hz. Peygamber (s) buyurdu: "O, dünyada istediğine nail oldu." Bu fikirde ise Hatemin sadece dünya için çalıştığına bir işaret vardır " (İbn Kesir 2003, cilt 3, s. 252) Bir başka bilgiye göre ise Hatem et-Tai çoğu bencillikten kaçınmaya çağıran ve cömertliği öven şiirlerinde kaybı bilen, çürümüş kemiklere can veren Allaha inancını dile getirmiş, yaptığı cömertliği yalnız Onun rızasını kazanmak için yaptığını belirtmiş ve cömertlikte aşırı gitmesine karşı çıkan eşleri Nevar bint Sürmüle ile Müaviye bint Afzere: " Mal gider, nam kalır " demiştir. (İslam Ansiklopedisi:1997, c. 16, s. 472) Yine diğer kaynakta geçen (İdaretul Buhus el-İlmiyye: tarihsiz cilt 89, s. 130) ve Hatem et-Taiye ait olduğu söylenen şu mısralarda O, kaybın sadece Yüce Allah tarafından bilindiğini, çürümüş kemiklerin yalnız Onun tarafından canlandırılacağını bu şekilde söyler

و يحيي العظام البيض و هي رميم

اما و الذي لا يعلم الغيب غيره

“Yemin olsun ki, Ondan başka kaybı hiç kimse bilmez. O beyaz kemikleri çürümüşken bile canlandırır.”

Hatem et-Tainin tek olan Allaha inanmasının diğer bir delili rızkın sadece Allah tarafından verilmesine inanmasıdır. O aynı zamanda çok merhametli anlamına gelen rahman kelimesini de

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

şairlerinin birinde hatırlatmıştır. Rahman kelimesi Hatem et-Taiye ait olan aşağıdaki mısralarda bu şekilde geçmektedir:

كلوا اليوم من رزق الاله و أسيروا
و ان على الرحمان رزقكم غدا

İlahın rızkından bu gün yeğiniz. Yarınki rızkıınız da Rahmanın üzerindedir.

Bu mısralara dayanarak Hatemi bir tek Allaha inanan Haniflerden ve ya Nasranilerden sanmak mümkündür. Acaba şairin Hristiyan kaynakları ile bir irtibatı var mı? Çünkü , bu kelime o zaman cahiliye toplumunda yaygın değildi. Hatta birçokları İslam dininden önce Arapların Rahman kelimesini bilmediğini şu ayete dayanarak iddia etmişler:

قل ادعوا الله او ادعوا الرحمان ايا ما تدعو فله الاسماء الحسنی

De ki: " İster Allah diye çağırın ister Rahman diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın en iyi isimler Ona mahsustur. "(Kuran: İsra 110).

Arapların bu sözü bilmediklerinin diğer bir delili ise İslam Tarihinde Hüdeybiye olayında Hz. Peygamberin (s) kafirler ile Müslümanlar arasındaki antlaşmayı rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla yazdırmak istediği zaman ona karşı çıkmalarıdır. Onlar Allah'ın peygamberine : " Biz rahman ve rahim bilmeyiz" dediler. Bir diğer rivayette ise sadece Yemame'de olan Rahmanı biliriz söylemişler. Bu ise o zamanlar Yemame bölgesinde yaşayan bir kişinin ismi idi. Bu kişinin peygamberlik iddiasında bulunan Müseyleme el-Kezzab olduğu da iddia edilir. (Cevat Ali: 2001, c. 11, s.39). Hatta bazen onlar Hz. Peygamberin : Ey Rabbimiz Allah, ey Rabbimiz Rahman diye dua ettiğini işittikleri zaman peygamberin iki farklı ilaha dua ettiğini zan etmişlerdir.(Cevat Ali: 2001, c. 11, s. 39) Kaynaklarda yer alan Hateme ait olduğu söylenen diğer bir mısralarında (Cevat Ali: 2001, c. 11, s. 154) ise onun kaza ve kadere inanmış bir insan olduğu ortaya çıkmaktadır:

اتيح له من أرضه و سمائه
حمام و ما يأمر به الله يفعل

Yeri ve göğü ona verdiyi halde güvercin Allahın ona emir ettiğini yapar.

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

Burada şairi bir işin gerçekleşip gerçekleşmemesini Allaha bağladığını, insanoğlunun yeryüzünde sadece bir memur olduğunu savunduğunu görmekteyiz.

Bir kısım şiirlerinde şarap içmeyi, zinanı haram bilen Hatemin kendisi Hz. Peygamberin (s) risaleti yıllarına yetişmese de, oğlu Adiy İslam'ı kabul etmiş ve Hz. Ali bin Talip zamanında İslam sancağını taşımak şerefine nail olmuştur. Kaynaklara göre Adiy bin Hatem Hz. Ali ile birlikte Cemel savaşına katılmış, sonralar Muhtar bin Ebi Ubeydin zamanında 120 yaşlarında vefat etmiştir. (el-Makdisi: tarihsiz, cilt 5, s. 108). Adiy bin Hatem'in kaynaklardan Cemel savaşında bir gözünü kaybetmesi Muhammed adlı oğlunun o gün öldürüldüğünü, diğer bir oğlunun Haricilerle savaşta öldürülmesini öğrenmekteyiz. Kendisi uzun bir ömür sürmüş, 120 yaşında vefat etmiştir. Hatem et-Tainin soyu ondan sonra Adiyin kızları tarafından devam etmişti. (İbn Kuteybe ed-Dinaveri: 1992, c. 1, s. 313). Aslında o zamanlar kim Tay kabilesine bağlıysa: " Hatem et-Tai benim ceddim, ulu dedemdir " derdi. Çünkü kendisini meşhur insanlara bağlamaya çalışmak cahiliye Arapları arasında o zamanlar çok yaygındı. (el-Meydani: 1996, cilt1, s 365) Hatemin oğlu Adiy önceler Hristiyan idi. Babasının ölümünden sonra Tay kabilesinin liderliği kendisine geçmişti. Daha sonra Medine'de İslam ile şereflenmiş, Allah Resulünü görmüş ve peygamber ona ikram ve lütuf göstermişti. Ama bundan önce Hz. Ali komutasında Müslüman atlılar Tay kabilesini yeni dine davete geldiklerinde Şama kaçmış, bir müddet direnmiş daha sonra kendi rızası ile Medine şehrine gelerek Müslüman olmuştur (Cevat Ali : 2001, cilt 7, s. 220). Tay kabilesinin bir çok ireli geleni Adiy bin Hatem'le beraber Müslüman olmuşlar. Hz. Ali Hz. Peygamberin (s) emri ile Taylıların bir zaman tapındıkları Fuls, Rida ,Suheyl gibi putları ortadan kaldırmıştı (Cevat Ali: 2001, cilt 8, s. 45). Hz. Ali anlatıyor: "Biz Tay kabilesine girdiğimiz zaman bir grup gençle karşılaştık. Onların içinde çok güzel bir kız çok fesahat ve belâgat ile konuşuyordu. Onun fesahati güzelliğini bile gölgede bırakmıştı. Şöyle diyordu : "Ey Muhammed, ben kavmimin en üstününün kızıyım. Benim babam sıkıntıları gideren, fakirleri gözeten, acı yediren, belayı, derdi insanların üzerinden kaldıran,

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

selamı yayan, yemek dağıtan bir kişi idi. Ben Hatem et-Tai'nin kızıyım." O, bu sözleri Hz. Peygamberle (s) görüştüğünde de söylemiş, efendimiz ona bu tür cevap vermişti: "Ey kadın, saydıkların gerçekten bir müminin sıfatıdır. Eğer baban Müslüman olsaydı elbet ki, merhamet olunurdu. Yok bundan uzaksa iyi ahlakı severdi ki, Yüce Allah da güzel ahlakı sever" (Hakim et-Tirmizi: tarihsiz, cilt 1, s. 89) Şarkiyatçı Raynold Nicholson da bu olayı kendi ünlü eserinde hatırlatır ve şöyle yazar: "O, Hz. Muhammed'i gördüğü zaman:" Benim babam fakir-fukaraya yardım eder, açları doyurur , selamı yayardı . Ben Hatemin kızıyım." dedi (Nicholson: 1907, s. 86) Hatem et-Tainin adı Seffane olan bu kızının sonradan İslam dini ile şereflendiği kaynaklarda geçmektedir. (ibn Davaderdi: 1994, cilt 2, s. 436). Hz. Peygamber (s) dönemlerinde onun emri ile Tay kabilesi üzerine giden Hz. Ali Hatem et-Tainin Seffane isimli kızını esirler arasında Medine şehrine getirmiş ve rivayete göre Allah Resulü bu hanımın cömertliği dillere destan olan Hatemin kızı olduğunu bildiği zaman ondan babası ile ilgili olan hatıralarını konuşmasını istemiştir. Kız konuştuğundan sonra Hz. Peygamberimiz (s): "Senin baban İslamı idrak etmese de bu dinin telkin ettiği meziyetlerle bezenmiş bir insandı" diye buyurmuştu. Hatem et-Tai bazı kaynaklarda bu kızının ismi ile Ebu Seffane yani Seffanenin babası şeklinde de zikir olunur.

1.1. Cömertlik abidesi Hatem et-Tai

Hatem şiirlerinde karşıya konulan esas hedef cömertliğin vasfıdır. Bazı müelliflere göre tek Allah'ın varlığını kabul eden, Onun çürümüş kemiklere yeniden can vereceğine inanan Hateme göre cömert olmakta en esas maksad Allah rızasını kazanmaktır. Bazen cömertlikte çok aşırı gittiğini söyleyenlere malın-mülkün Allahtan olduğunu, özünün sadece bir vesile olduğunu söyleyen Hatem bu dünyada insanoğlunun kazancının yalnızca temiz ve sevgi ile hatırlanacak bir ad bırakmak olduğuna inanmıştır. Kaynaklarda sahrada kayıp olan insanları öz evine davet etmek için ateş yakıp yolu göstermesi, dost-düşmeni ayırmadan her kese bol cömertlik göstermesi ve bu bakımdan bir mesel halına gelmesi yazılıdır. Şiiri çok sevmesi, çokça şiir yazması ama bunların büyük bir kısmının kaybolması bilinmektedir. (Cahız: 1424, cilt 7, s. 447) Babası hala o

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

çocuk yaşlarında olurken vefat etmiş, anası Anbese bint Afife tarafından terbiye edilmiştir. Bir çok edebiyat tarihçileri Hatemin bu özelliğini belki de annesinden aldığı, anasının da çok mert bir kadın olduğunu, elinde avcunda olanı insanlara harcadığını hatta çok zaman israfa vardığını ve sonunda onun bu davranışını hazım edemeyen kardeşleri tarafından hapse atıldığını yazarlar (İbn Kuteybe: 1423, cilt 1, s. 236). Zengin bir aileden olan annesi bint Afife zamanında fakirlere, ihtiyacı olanlara çok yardım ederdi. Bazen israfa bile varırdı. Kardeşleri bu durumu görüp onu bir yıl boyunca eve kapatmış, bu günlerde ona az bir kısım yiyecek-içecek vermiş : " Ağır günün meşakkatini görsün ki, zenginliğin değerini bilsin" söyleyerek cezalandırmışlar. Daha sonra onu hürriyetine kavuşturarak önceki gibi malını geri verdiler. Yine bir gün Havazin kabilesinden bir kadın Hatemin annesine gelerek bir şeyler istediğinde yine eskisi gibi malının büyük bir kısmını ona bağışlamıştı (İbn Kuteybe: 1423, cilt 1, s. 236). Çünkü bu cömertlik onun kanında, fıtratında idi. Görünen bu ki, Hatem de bu özelliğini annesinden almıştı. O, böyle bir muhit içinde büyümüştür. Onda fitri olan bu özelliğin zamanla daha da güçlenmesi doğal olarak gerçekleşmiştir. Hatem hala çok genç olduğu zamanlarda bir gün babası onu çöle deve otarmaya göndermişti. Çölde devrin meşhur kişilerinden Ubeyde bin el-Ebras, Beşşar bin ebi Hazım ve ünlü şair Nebiğa ez-Zübyani ile karşılaştı. Genç Hatem onları tanımadığı halde sürüden üç deve keserek çölde ziyafet verdi. Daha sonra adlarını ve kimliklerini öğrendiği zaman bütün sürünü onlara bağışladı. Haber babasına ulaştığında çok kızdı oğlunu yanına çağırarak : " Develer nerde?" diye sordu. Hatem: " Ey baba, ben sana zamanın şerefini bahşettim" diyerek yaptıklarını anlattı. Babası kızarak: " Seni asla yanımda barındırmam" dediğinde genç Hatem evi terk etmiştir. (İbn Kuteybe: 1423, cilt 1 s. 236) Evet bu kadar cömert olan Hatem et- Tai zamanla Doğu edebiyatında bir mesel haline geldi. Yine bir kaynakta geçen görüşe göre Hatemi Araplarda üç en cömert kişiden biri olan Kab ibn Mame ile bir sırada görmüşler. O Kab ki, raviler onu kendi cömertliğinin kurbanı olduğunu söylerler. Şöyle ki, susuzluktan ölmüş, yanında bulundurduğu suyu bir başkasına vermiştir. Hatta Cahız Kabı Hatemden üstün tutarak şöyle demiştir:

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

"Hatem cömertliği kendi malı ile, Kab ise kendi canı ile etmiştir." (Cavad Ali: 2001, c. 8, s. 169) Ancak eski kaynakları araştırdığımız zaman Hatem et-Tainin de yeri geldiğinde canını bile bu yolda kurban ettiğini görmekteyiz. Bir gün İran hükümdarı Kisra Numan bin Munzirden şöhreti her yere yayılmış Hatem hakkında sordu: " Kimdir bu Hatem? Numan dedi: "Ey hükümdar, tüm insanlar içinde Hateme cömertlikte kimse beraber olmadı. O,kendi misafirleri için kendisini bile feda etmeyi göze almış bir insandı. Kisra şaşırды: "Bu nasıl olmuştur?" Numan bin Munzir devam ett : "Evet ey ulu hükümdar, Hatem cömertliği kendi anasından miras almıştır. Babası vefat ettikten sonra ona akıl almaz servet bıraktı. Annesi de o kadar cömert bir insandı ki, malı israf etmesin diye bir zamanlar kendi kardeşleri tarafından ev hapsine atılmıştı. Hatem dünyaya geldikten sonra kendi kavminin en cömerdi oldu. Kendi annesi ile birlikte hep hayırseverlikle uğraştı. Her şeylerini ihtiyaç sahiplerine dağıttıkları ve yemeksiz kaldıkları günleri bile olmuştur. Bu günlerden birinde gece ansızın misafirleri geldi. Hatem annesinden: "Şimdi bu misafirlere ne ikram edeceğiz?" diye sorduğunda annesi: "Tut benim elimden kabileye götür ve kim bu hizmetçini alır diye sor. Sonra kazandığın bu para ile gece gelen bu misafirleri ağırla" dedi. Hatem şöyle cevap verdi: "Allah korusun, anne. Sen zayıf ve yaşlı bir kadınsın. Bu yaşta nasıl hizmetçi ola bilirsin? Şimdi sen beni götüreceksin ve satacaksın. Bu Kabe'ye yemin olsun ki, eğer beni satıp bu misafirlere ikram etmezsen kendimi öldürürüm" söyledi. Annesi işin ciddi olduğunu, oğlunun kendine kıymasından korkarak onu gece ile bir kervana götürmüş, iki deve karşılığında satarak bu develeri gelen misafirlere ikram etmişti (Davaderdi: 1994, c. 2, s. 419). Hatem et-Tai ise annesi ve kız kardeşi ile vedalaşarak kendisini alan ağası ile yola koyulmuştu. Onun develerini, sürülerini güderek o diyarda kaldı. Üç ay geçti. Dördüncü ayda Tay kabilesinden bir kişi onun sahibine misafir oldu. Hatemi annesinden alan Laim bin Harik adlı bu kişi Tay kabilesinden gelen misafiri akşam yemeğinde ağırladı. Taylı misafir başını kaldırıp Hatemi diğer hizmetçilerle bir sırada gördüğü zaman işi anladı. Onun sahibine: "Bu genç sana nerden? " diye sordu. Cevap verdi: " Bu genci iki deve karşılığında Tay kabilesinden aldım. Ondan çok razıyım. Bu

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

gün yirmi deveye bile değişmem, satmam. Ondan güvenilirlik gördüm. Emanete hiç ihanet görmedim." Taylı misafir güldü:"Satın aldığın kulun gerçek değerini bilmemişsin. Eline nadir, kıymetli bir cevher geçmiştir. Eğer onu tanısaydın onu çalıştırmaz, aksine onun hizmetinde durur, ikramlar ederdin. Hatemin efendisi bu sözleri duyunca elini yemekten çekti : " Bu ne demek oluyor? " Tay kabilesinden gelen misafir dedi: " Yemin olsun ki, bu genç bir kul değil. Köle oğlu da değil. O hür, üstelik şerefli birisidir. Köle diye aldığın bu kişi, cömertlikte hiç kimsenin yetişemediği Hatem et-Taidir. Kendisini garip bir sebep yüzünden satmıştır" dedi. Sahibi bunu duyunca çok şaşırды. Hatemin elbisesini değiştirdiler, oturarak neden kendisinin köle gibi satılmasına izin verdiğini sordular. Genç Hatem tüm olayı anlattı. Gerçek sebebi öğrenen Laimin gözünde daha da yüceldi. Laim bu olayı duyduktan sonra tüm malını iki kısma bölmüş Hateme bin deve, at, köle, kumaş ve güzel hediyeler vererek onu yeniden kendi kabilesine yolcu etmiştir. (İbn Davaderdi: 1994, c. 2, s.419). O, Hatem'in annesine de hediyeler gönderdi. Hatem, kabilesine ulaşınca yüzlerle kişi onu karşılamaya çıktı. Kaynaklardan aldığımız bilgiye göre Hatem ona hediye edilen malın büyük bir kısmını yolda onu karşılayan insanlar, fakir-fukara arasında dağıttı. (İbn Davaderdi: 1994, c. 2, s. 419). Bu tür olaylar onun şöhretini her geçen gün her tarafa yayıyordu. Onun cömertliğini, ününü duyan İran şahı Kisra da bir gün onu imtihan etmek istemiş, kendi adamlarını ona göndermiş ve : " Şanının yüceliğini duydum, bazı işlerde kullanmak için birkaç deveye ihtiyacımız vardır " mesajını vermiştir. Sahili olmayan cömertliği Hatemi tabii ki, çok zaman zor durumlarda bırakıyordu. Bazen kendisinin bile elinde-avcunda bir şeyler kalmazdı. Bir Arap şairinin söylediği gibi:

لا تتكري عطل الكريم من الغنى فالسيل حرب للمكان العالي

Cömert adamın zengin olmamasını yadırgama. Çünkü, sel suyu dağ tepelerinde durmaz. (Akbaş, 2017: s.122)

Akan selden daha cömert olan Hatemin de o anda sadece bir devesi kalmıştı. Ancak bir yol buldu. Şöyle ki, Hatem yüksek bir tepeye çıkarak kabilesi Taya şöyle seslenmiştir: " Ey kavmim, bir adil hükümdarın kullanmak için sırtlara (develere) ihtiyacı vardır.

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

Amcanız oğlunun ise sadece bir devesi vardır." O an kabilesinin şeyhleri, akrabaları on bine yakın deve toplayarak Kisranın adamlarına vermişler. Bunları duyan İran şahı o develeri altın, gümüş, kıymetli hediyelerle yüklemiş ve yeniden Hatemin bu cömertliğine karşılık geri göndermiştir. (İbn Davaderdi, 1994: c. 2, s. 419).

Yine rivayet olunur ki, bir gün kapı çalındığında Hire hükümdarı Numan bin Munzir kapıya bakması için hacibe seslendi. Görevli kapıdakilerin Hatem et-Tai ve Evs bin Lam olduğunu hükümdara haber verdiğinde Numan çok mutlu oldu : " Bu gün ne güzel bir gündür. Arapların en şerefli iki kişisi misafir gelmiş. Beyt ul-malda bu gözü tok cömertleri razı edecek hiçbir kıymetli şey yoktur." Sonra şöyle söyledi: " Hatemi Evsin göremeyeceği bir yerden içeri alın." Hatem hükümdarın meclisine geldi. Numan bir az muhabbet ve ikramdan sonra Hateme sordu:"Ey Hatem, sen mi daha cömertsin yoksa Evs?" Cevap verdi: " Evs benden daha cömert ve daha üstündür." Bunun nasıl olduğu sorulduğu zaman Hatem Hire hükümdarına şu şiiri ile cevap vermiştir (İbn Davadardi, 1994: c. 2, s. 436).

و لا لبس النعال ولا احتذاها

فما وطئ الحصا مثل ابن سعدي

فقصر مبتغوها عن مداها

إذا ما المكرمات ذكرن يوما

سما أوس اليها فحتواها

و ان صاقت يد المثيرين عنها

"Hiç kimse İbn Sadın oğlu gibi toprağa ayak basamaz. Ayakkabını giyse bile onun gibi yürüyemez. Eğer bir gün yaptığı iyilikleri zikrolunursa metheden onun methinde aciz kalır. İhtiyaç sahibinin eli ona erişemezse, Evs onu nerde olsa bulur. "

Daha sonra Numan Hatemi uğurlayarak diğer kapıdan Evs'i içeri aldı. Bir az sohbetten sonra aynı soruyu ona sorduğu zaman bu sefer Evs: "Hatem benden daha cömert birisidir." Cevabını vermiş ve daha sonra el-Vafir bahrinde şu şiiri okumuştur:

يقصر دون مبلغهن مالي

أرى نفسي تتوق الى أمور

ومالي لا يبلغني فعالي

فنفسي لا تطاو عني لبخل

"Nefsimi bazı işlere meyil eden görüyorum. Ama ona ulaşmada malım azdır. Nefsim cimrilik etmeme boyun eğmiyor.

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

Ancak malım da bu işi yapmaya bana fırsat vermiyor." diyerek Hatemin kendisinden daha zengin ve daha cömert olduğuna işaret ediyor.

Bu mısraları duyan Numan: "Yemin olsun ki, sizin her ikiniz Arapların en cömerdi ve en şerefli kişilerindensiniz." Daha sonra onları kıymetli hediyelerle yolcu etmiştir. (İbn Davadardi: 1994: c 2, s. 436).

Bir gün Benu Esed kabilesinden bir grup Hatemle karşılaştılar. Esed kabilesi oğulları Hateme : "Senin cömertliğini, şanı çok duyduk. Kabilemiz de seni övüyor ve sana bir mektup gönderdi" söyleyerek daha sonra ona Nebiğa ez-Zübyaniden bir şiir okudular. Sonunda Hatemden bir istekleri olduğunu dile getirdiler. Hatem bu isteğin ne olduğunu sorduğu zaman onlar arkadaşlarından birinin yolda "ayağını" kaybettiğini şimdi bir "ayağa" ihtiyacı olduğunu söylediler. Ayakta maksadın at olduğunu anlayan Hatem hemen: "Benim atımı alın." dedi. Atı aldılar. Hatemin cariyesi atın yavrusunu annesinden ayırıp bağlamaya çalıştığı sırada tay kaçtı. Annesi de yavrusunun peşine düştü. Bu zaman onları geri döndürmeye çalışan cariye de harekete geçti. Bu sahne karşısında Hatem : "Bunların hepsini size hediye ettim." dedi. Onlar da sevinç içinde atı, atın yavrusunu ve cariye de alarak götürdüler. (İbn Hucce el-Hamavi, 1971: c. 1, s. 102).

Araplar cömertliğe cahiliye devrinden çok büyük önem veriyorlardı. Cömertlikle ilgili birçok meselleri vardı. Başta Hatem et-Tai olmak üzere Kab ibn Mame el-İyadı, Evs bin Harise, Haram bin Sinan, Abdullah bin Cedan et-Temimi gibi birçok insanın hayatı bu yönden rivayet haline gelmiş, toplumda efsaneleşmiştir. Cahiliye insanı fitri olarak cömertliğe, iyiliğe, kahramanlığa bağlı idi. Aralarında olan çekişmeler, savaşlar, yağmalar özellikle çölde hayatta kalmak uğruna verilen mücadeleden kaynaklanıyordu. (Tevfik Berv: 2001, c. 1, s. 262).

Hatem et-Tainin yazdığı ve günümüze ulaşan şiirlerinde de esas hedef de bu cömertliğin vasfıdır. Şiirlerinin birinde şöyle der:

إذا ما بخيل الناس هرت كلابه
و شق على الضيف الغريب عقورها

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

فاني جبان الكلب بيتي موطاً
جواد اذا ما النفس شح ضميرها

Cimrinin köpeği mırıldar, garip misafiri rahatsız eder,
Benim köpeğim ise korkak, evim her kese açıktır. Cömerdim.
Nefsim cimrilik etse bile. (Şevki Dayf, c. 1 , s. 68).

Bu mısralarda Hatem kendi köpeğinin korkak olmasını söylüyor. Çünkü evinde misafirlerin çokluğundan o köpeğini zincire alıştırmış, korkak olmasına vesile olmuştur.

Hatem et Tai evine gelen misafire bir şeyler ikram etmeden asla bırakmazdı. Evine bir misafir geldiği zaman genel olarak hizmetçisine şöyle seslenirdi:

قال حاتم الطائي لغلامه قدم البنا مائدة تباعد ما بين أنفاسنا

Bize öğle bir sofraya aç ki, yedikten sonra nefes almakta zorluk çekelim. (Et –Tevhidi: 1988, c.7, s. 27).

Hatem et-Tai Yesar adlı kölesine çölde yolunu kaybedenler için alması gereken tedbiri şu şekilde açıklar: " Ateş yak!. Çünkü gece soğuk ve ey ateş yakan kişi, rüzgar da pek şiddetli. Olur ki geçen bir yolcu senin ateşini görür. Eğer bu ateş bize bir misafir getirirse hürriyetini kazandın demektir." (Kazancı: 1986, s.105) Hatem ömür boyu elinde avcunda olanı paylaşmakla yaşadı. Cimrilik onun tabiatına çok uzaktı . Her kes biliyordu ki, eğer Hatem isterse dünyada en zengin kişi olurdu. Bir mısradaki bu hal şöyle dile getirilmiştir:

و قد علم أقوام لو ان حاتماً
اراد المال أمسى له وفر

İnsanlar biliyor ki, eğer Hatem mal-devleti isterse bolluk içinde olurdu. (El-Müberred: 1997, c. 1, s. 24) Ancak o, hayatını ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşmakla geçirdi. Bir gün yine o ihtiyaç sahiplerinden biri Hateme geldi : " Benimle kavmim arasında bir sıkıntı girdi. Bu sıkıntı kan davası, diyet sıkıntısıdır. Malımla bu sıkıntıyı çözmeye çalıştım yetmedi. Ama umut hala benimledir. Sen benim umudumsun. Eğer bana yardımcı olursun bu kederi bizlerden uzaklaştırmış olursun. Bu borcu sen vere bilirsin. Eğer yapmazsan ben senin bu gününden ve yarınından umudumu asla kesmez, kapıda beklerim" dedi. Hatem hemen onun borcunu ödemiş, onu düştüğü bu sıkıntıdan kurtarmıştı. (İbn Abd Rabbihi: 1404, c. 1, s. 215) Hatem

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

yaşadığı devirde bir çok sıkıntıların, kan davalarının karşısını sahip olduğu mal-devletle almağı başarmıştı. Aslında bir toplumda Hatem gibi insanların bulunması o kavim için bir şans, bir baht sayıla bilirdi. Yine onu metheden bir şiirde söylendiği gibi:

على حالة لو أنّ في القوم حاتما
على جوده ما جاد بالماء حاتم

Keşke her kavmin bir Hatemi olsaydı. Cömertlikte su bile Hateme yetişemez.

(Zemehşeri 1987, c. 1, s. 54)

Hatem meşhur edebiyatçı Cahızın ünlü eserinde yer alan (Cahız: 1423, c. 1, s. 33) ve bizlere ulaşan bir şiirinin mısralarında yine cömertliği överek şöyle demektedir:

سلي الجائع الغرثان يا أم منذر
إذا ما اتاني بين ناري و مجزري
هل أبسط وجهي أول القرى
و ابذل معروفني له دون منكري

Ey Ummu Münzir açlıktan kavrulan kişinin bana gelince ona ateşle hayvanların kesildiği yer arasında nasıl ikramda bulunduğumu sor. Misafire ikramda kusur etmedim. Güler yüzle surat asmadan elimden gelen iyiliyi yaptım.

Hatem'in bu cömertlikle övündüğünü söyleyenler olduğu gibi onun çok mütevazi olduğunu söyleyenler de vardır. Ebu Bekr bin Ayyaş anlatıyor: "Bir gün Hatem'e soruldu. Araplar içinde senden daha cömerdi var mı? " Cevap verdi: " Tüm Araplar benden daha cömerttir. Sonra devam ederek dedi ki, bir gün bir Arap gencin evine misafir oldum. Bu gencin yüz koyunu vardı. Hemen sahip olduğunun hepsini keserek ikramda bulundu. Neye sahipse hepsini ortaya koydu. Ben ne yapsam bile böyle bir cömertlik karşısında teşekkürü yerine getiremezdim. Ancak yine de en seçkin develerimden yüzünü bu gence bağışladım. (İbn Kesir: 2003, c. 3, s. 260) Muhammed bin el – Kasım el Enbari diyor ki: "Bana babamın ona da Ahmet bin Harisin rivayet ettiğine göre Ebu Abdullah bin el-Arabi demiş ki, bir gün Hatem et-Tai Anziye kabilesine esir düşmüştü. Bu kabilenin ireli gelen kadınlarından biri bir gün ona demiş ki, kalk bizim için bu deveden bir az kan al. Kan almak anlamında kadının kullandığı فصد

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

(fasada) fiili damarı yarmak, tedavi amacı ile kan almak anlamına geliyordu. Cahiliye devrinde Araplar bazen deveden bir az kan alarak onu ocakta pişirir katı halde yiyordular. Hatem ise eli cömertliğe alıştığından ayağa kalkmış kan almak yerine deveni kesmişti. Buna çok kızan kadın Hateme bir tokat atmıştı. Hatem ise sonralar Araplar arasında bir mesele dönüşmüş aşağıdaki ifadeyi söylemiştir: (Ebul Ferec en-Nehravani: 2005 , c.1, s. 430).

لو غير ذات سوار لطمتني Beni bilezikli biri vurdu.

Şairin çocuk çağlarından Arapçada eli açık, cömert gibi manalara gelen Cevat adı ile de anıldığı bilinmektedir. Ancak birçok kaynaklar vardır ki, Hatem et-Tainin cömertliğinin kabile taassubundan kaynaklandığını söylemiş, sadece adının duyulması, kabilesinin meşhur olması için çalıştığını bildirmiştir. Evet, onun bu cömertliğinin Allah rızasından daha çok, adının dillere düşmesini arzu ettiğinden kaynaklandığını da gösteren ciddi kaynaklar vardır. Özellikle araştırmaya çalıştığımız bir kaç hadisi-şerifte bunu yakından izlemek olur. Doğrudur ki, bu hadisler içinde zayıf ve mevzu hadisler de vardır. Hatırlanan bir kaç hadiste Hatem et-Tainin oğlunun Allah Resulünden : “Babam hayırseverlikle ün kazanmış, birçok insana yardım etmiştir. Onun ettiklerinden onun için bir sevap var mı?” diye sorması üzerine Allah’ın elçisi: “Baban istediği şeye kavuşmuştur” cevabını vermiştir. (İbn Kesir: 2003, c. 3, s. 262) Burada bazıları nazarda tutulan şeyin şan-şöhret olduğunu bildirmişler. Yani et-Tainin istediği şey şan ve şöhret olmuştur ki, Allah da bu makamı ona dünya hayatında vermiştir, ahirette değil. Bu günde insanların onu bu dünyada cömertlik abidesi gibi hatırlamaları şairin isteğine kavuşmasından haber veriyor. Et-Teberaninin ‘‘El-Kebir’’ eserinde yer alan ve zayıf olduğu ihtimal edilen diğer bir hadiste ise şöyle buyrulur: "Sehl bin Sad es-Sadi Adiy bin Hatem et-Taiden rivayet etmiştir ki, Adiy Hz. Peygamberden: “Babam yaptığı hayırlar sebebi ile İslam üzerinde mi?” diye sorması halinde Peygamber (s): “Hayır. Baban sadece adının ebedi hatırlanmasını isterdi” buyurmuştur. Meşhur tarihçi İbn Kesir ise yazıyor ki: Hatem et-Tainin cahiliye devri şiirlerine baktım. Onun kendi devrinin cömert, zengin insanların biri olduğunu gördüm. Ancak maalesef bütün bunlar ona ahirette hiç

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

bir fayda vermeyecektir. Çünkü , bir hadiste o hiç bir zaman: “Ey Allahım, benim ahiret günü günahlarımı bağışla.” diyenlerden olmamıştır buyrulur. (İbn Kesir: 2003, c. 3, s. 262).

Hatem et-Tainin Arap edebiyatına olan hediyesi ise hiç şüphe yok ki, büyüktür. Özellikle mertlik, cömertlik üzerine yazdığı ve sevimli hayat arkadaşına söylediği şiirlerden meydana gelen bir divanı vardır. Şiirlerinin ana hattı ise cömertlik ve yardım severliktir. Onun araştırmaya çalıştığımız şiirlerinde de motif aynıdır - cömertlik. Onun sahip olduğu bu özelliği, tarihte koyduğu ad günümüzde ve çok ihtimal ki, gelecekte de şairin hayır dua ile anılmasına en büyük vesile olacaktır. Şairin söylediği gibi:

Seha mührin urup bir sikke komış aleme Hatem,

Sonında herkesün baki kalan bir ad imiş bildüm. (Babür, 2021, s. 128).

Şiirlerinin toplandığı divanı başta İngilizce olmakla çeşitli dünya dillerine tercüme edilmiş, Kahire de Arapça (1974; 1992) basılmıştır. Divanın ona mahsus olup olmaması tartışmalı olsa da, şiirlerinin o divanda yer alandan daha çok olduğu iddia edilmektedir.

Sonuç

1. Hatem et –Tai yalnız Arap Edebiyatında değil, tüm Doğu edebiyatında bir cömertlik, mertlik sembolü olarak ün kazanmıştır. O cömertliği kendi karakterinin bir parçası kabul etmiş, cömertlik felsefesine ömrünün sonuna kadar inanmış ve hep bu yolda yürümüştür. Asırlar geçse de halk onu unutmamış bu gün bile onun sahili olmayan engin cömertliği dilden dile dolaşmakta, saygı ve minnetle hatırlanmaktadır.

2. Hatem et-Tai karakterine ikili bakış olmuş bir kısım onu Allah rızasını önde gören, cömertliği bunun için yapan, Allaha inanan, ahiret inancına sahip olan biri gibi kaleme verseler de, diğer bir kesim ise onun bu cömertliğinin kabile taassubundan, şahsi çıkarlardan, kendi adını, ününü duyurması için çalıştığından, kısacası kibir ve mağrurluktan kaynaklandığını ireli sürmüşler. Özellikle İbn Kesirin ünlü eserinde yer alan Hz. Peygambere (s) ait olduğu ireli sürülen bir hadiste Hatemin maalesef sahip olduğu cömertliğin Allah rızası için değil, kendinin ve kabilesinin adını, ününü ebedi kılmak uğruna

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

olmasına, neticede bu dünyada da istediğine ulaşmasına, ahirette ise bir payı olmayacağına işaret edilmiştir. Makalede de bahsettiğimiz gibi diğer bir sıra kaynaklarda ise Hz. Peygamberin (s) Tay kabilesi üzerine Hz. Ali'yi (r.a) göndermesi ve neticede Hatemin oğlu Adiy ve kızı Seffane'nin Müslüman olması ile sonuçlanan bir hadiseden bahsedilir. Allah Resulünün Hatemin çocuklarına çok iyi davranması kızı Seffanenin kendi babasına güzel hasletlerle övmesi üzerine Yüce Allahın güzel huyu sevdiğini ve sonuç olarak ahirette babasını da ödüllendireceğini söylemesi karşımıza çıkmaktadır. Bu ise Hatem şahsiyeti üzerine kaynaklarda ikili bir görüş olduğunu daha da güçlendirmektedir.

3. Hatemin elimize gelip ulaşan şiirlerinde esas motif cömertlik ve bu özelliğin methidir. O aynı zamanda yaşadığı Cahiliye devrinin önde gelen şairlerinden biri hesap edilir. Kaynaklarda yer alan bir kısım şiirlerine baktığımızda bu şiirlerde sahili olmayan bir cömertliğin söz konusu olduğunu görmekteyiz. Onun Arap kaynaklarında yer almış, rızkın sadece Allah tarafından verildiğini, öldükten sonra yeniden dirilmekle ilgili şiir parçasını da bulup araştırma konusu ettik. Hateme ait olduğu ireli sürülen bu mısralarda şairin tevhit inancına sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Üstelik bir sıra bilgilerde Hatemin çok alçak gönüllü olduğunun şahidi olduk. Kendisi gibi cömertlikle ün kazanmış Evs bin Lamı kendisinden daha üstün görmesini hükümdar Numan bin Munzirin huzurunda söylediği şiiri ile dile getirmiştir. O aynı zamanda: "Tüm Araplar benden daha cömerttir "söyleyerek bu cömertliğini erdemlilikle taçlandırmıştır.

4. Araştırmada Hatemin her zaman bir bolluk içinde yaşamadığını da görmekteyiz. Şöyle ki, bazen ondan yardım isteyen kişilere kabilesinin yardımı ile destek olduğunu, bazen elindeki son kuruşunu ve ya devesini verdiğini, bazen ise hatta kendi canını bile feda ettiğini görmekteyiz. Onun akıl almaz cömertliğinin İran şahı Kisranın bile kulağına gittiği, onu imtihan ettiği ve Hatemin bu sınavdan alınının akı ile çıktığı da kaynaklarda yazmaktadır. Bu aynı zamanda Hatem et-Tai cömertliğinin yaşadığı bölge ile sınırlı kalmadığını, onun ününün sınırlar aştığını, çok-çok uzaklara

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

yayıldığını, hatta yaşadığı çağda bile birçok insan tarafından tanındığını bizlere göstermek bakımından dikkate şayandır.

5. Hatem et-Tai sahip olduğu cömertliğin atalarından miras kaldığını da söylemiştir. Buna araştırdığımız bir şiirinde rastlamaktayız. Bu ise onun kabile taassubuna bağlı kaldığı, ataları ile kabilesi Tay ile övündüğü ihtimalini güçlendirmektedir. Ancak onun her halde cahiliye devrinde yaşadığını ve nesil şecereye sıkı-sıkına bağlı bir toplumda büyüdüğünü dikkate aldığımız zaman bunun sadece Hatemde değil, birçok şairde ortaya çıkan bir yaklaşım olduğunu söyleyebiliriz.

6. Hatemin cahiliye devrinde şiir, edebiyat, sanat adamları ile olan dostluğu, ilişkileri de gözden kaçmamalıdır. Devrin büyük şairleri ile temasta olması, kendisinin de güzel şiirler yazdığı, bu şiirlerde esas hedefinin cömertliği övmek olduğu, kendisine has bir şiir divanının günümüze gelip çattığı elde edilen neticelerdendir.

7. Hatem et-Taini aynı zamanda bir dövüşçü gibi de görmekteyiz. Cahiliye devrinde çölün amansız kanunları onu da bir kahraman gibi yetiştirmiştir. Arap kaynaklarının bir kısmının ışığında onun haksız yere savaşmadığını, aldığı esirleri hemen azat ettiğini, elde ettiği ganimeti ise fakir-fukaraya dağıttığını, evin tek çocuklarına dokunmadığını söylemek mümkündür. Ancak onun cömertlik yönü bütün sahip olduğu diğer erdemlerinin üzerine çıkmış ve Hatem et-Tai günümüzde bile kendi engin cömertliği ile anılmıştır.

Kaynakça

1. Akbaş Fatih Yaşar, *Arapça Belağat (Meani-Beyan-Bedi)*, Çantaş, Kars 2017.

2. Bolelli Nusretin, *Belağat Arap edebiyatı (Beyan – Meani – Bedi ilimleri)* M.Ü. İlahiyat Vakfı yayınları, İstanbul 2019.

3. Berv Tevfik, *Tarihul-Arap el-Kadim*, cilt 1, Derul-fikr, Beyrut, 2001.

4. Babür Yusuf, *Kültür ve edebiyatımızda Yemene dair kavramlar*, International Social Sciences Studies Journal, 7/76, Ocak 2021, s. 118-143.

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

5. Cahız Ebu Osman Behr, *El-Beyan ve-t Tebyin*, cilt 1, Derul-Mektebetil-Hilal, Beyrut, h. 1423.
6. Cahız Ebu Osman Behr, *Kitebul –Hayavan*, cilt 7, Derul-Kutup el-İlmiyye, Beyrut, h.1424.
7. Cavad Ali, *El-Mufasssal fit-Tarihi-l –Arap Kablel-İslam* , cilt 7 , Derus-Sagi, Beyrut, 2001
8. Dayf Şevki, *Tarihul-Edeb-el Arabiyye*, cilt 1, Derul-Mearif, Mısır, 1996.
9. İbn Kuteybe Abdullah bin Müslim ed-Dineveri, *Eş –şiiir veş-Şüera* , cilt 1, Derul-hadis, Kahira, h. 1423.
10. İbn Kesir Ebul Fida İsmail bin Ömer el Kuraşi, *El Bidaye ven-Nihaye*, tahkik Abdullah bin Muhsin et-Türki, cilt 3 ,Derul –Hicr , 2003.
11. ibn Abd Rabbihi Ebu Ömer Şehabettin, *El İkdul-ferid*, cilt 1, Derul –Kutup el-İlmiyye, Beyrut, h. 1404
12. İslam Ansiklopedisi, *Hatem-et-Tai maddesi*, yazar: Süleyman Tülücü, cilt 1997.
13. İbn Kuteybe Abdullah bin Müslim ed- Dineveri , *el –Mearif* , tahkik: Servet Ukāşe, Heyet-el-Mısriyye, cilt 1, Kahira 1992.
14. İbn Hucce Ebu Bekr bin Ali el-Hamevi, *Semaratul-Evrak* , Mektebetul-cumhuriyyet-el-Arabiyye,cilt1, Kahira 1971.
15. Ebul Ferec en-Nahravani ,*El –Celis es-Salih el-Kafi vel-Enis en-Nasih eş-Şafi*, cilt1, tahkik: Ebdul Kerim el-Cundi, Derul-Kutub el-İlmiyye, Beyrut? 2005.
16. Ebu Hayyan et-Tevhidi, *El-Basair vez-Zehair*, cilt 7 ,Darus-sadr, Beyrut 1988.
17. El-Makdisi el -Mutahhir bin Tahir , *El –Bed vet-Tarih* , cilt 5, Mektebetu-Sakafetid-Diniyye , Mısır, Port-Sait, tarihsiz.
18. El-Kayravani Ebu İshak İbrahim bin Ali bin Temim el-Ensari, *Zuhrul-Edeb ve Semerul-Elbab*, cilt 4, Darul-Cil, Beyrut, tarihsiz.
19. El-Muberrred Muhammed bin Yezid, *El-Kamil fil Luğa vel-Edeb* , tahkik: Muhammed Ebul Fadl İbrahim, cilt 1, Darul-Fikr-el-Arabiyye, Kahira 1997.

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

20. Ebul-Fida İsmail Hakkı bin Mustafa el-İstanbuli, *Ruhul-Beyan* ,cilt 7 , Derul-Fikr, Beyrut, tarihsiz.

21. Ed-Dimaşki Abdur-Rahman bin Hasan el-Meydani, *El-Belağatul-Arabiyye* , cilt 1 , Derul-Kalem, Şam 1996.

22. Er-Riseletul-Amme fi-İdaretil-Buhus el-İlmiyye ,*Mecelletul-Buhusel-İslamiyye*, cilt 89, Beyrut, tarihsiz.

23. Ed-Davaderdi Ebu Bekr bin Abdullah , *Kenzud-Durer ve Cemiul-Ğurar* , cilt 2 ,Derul-Kutup, Beyrut 1994.

24. Nicholson Raynold, A literary History of the Arabs, The Library of Literary History, New York 1907.

25. Kur'an-ı Kerim, Güncel Türkçe ile sadeleştirilmiş, Elmalılı M. Hamdi Yazır, Mekki Yayıncılık, İstanbul 2011.

26. Kazancı Ahmet Lütfi, *Cahiliye devrinde olumlu davranışlar*, Uludağ üniversitesi, İlahiyat fakültesi dergisi cilt 1, sayı 1, 1986.

27 Tirmizi Muhammed bin Ali el-Hasan el-Hakim, *El-Emsal min el-kitap ves-Sunne* , Tahkik: Seyyid el-Cemili, Deru ibn Zeydun - Derul-Usame, Beyrut, tarihsiz.

28. Zamehşeri Ebul-Kasım Mahmud bin Ömer bin Ahmet , *Müstesqa fil – Emsalil-Arab*, cilt 1, Darul-kutub el-İlmiyye, Beyrut 1987.

BÖLÜM 5.

**TÜRK HALK HEKİMLİĞİ GELENEĞİ VE HALK
HEKİMLİĞİNE AİT METİNLERİN DİLİ VE
SÖZVARLIĞI**

Ekin İLHAN

Dr. Öğr. Üyesi

T.C. Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

ekindex@gmail.com

Orcid id: 0000-0001-9039-2455

Türk halk şifacılığının tarihi Türklerin tarihi kadar kadim ve eski zamanlara dayandırılır. Türk halk şifacılığı sağaltım yöntemlerini içeren birtakım ritüeller ve gelenekten köklerini alan başlangıçta mitolojik, ilerleyen asırlarda ise teorik teknikleri de içinde barındıran birtakım metodları kapsamaktadır.

Türk halk hekimliğine dair metinlerin sözvarlığını anlamlandırabilmek için Türk şifacılığının beslendiği kaynakları da doğruca tanımlamak ve asırlar boyu uygulanan metodların sözvarlığında nasıl yer aldığını incelemek yerinde olacaktır.

Kadim geleneklerden beslenen halk hekimliğini İslamiyetten önce ve İslamiyetin kabulünden sonra şeklinde iki ayrı safhada incelemek mümkündür.

İslamiyetin kabulünden önce dağınık boylar halinde atlı ve göçebe yaşayan Türklerin bağlı olduğu inanışlar onların yaşamlarında beslendikleri yegane kaynak olmuştur. Diğer pek çok konuda olduğu gibi dinin itici bir güç olarak insanı meraka sevketmesiyle beraber insanoğlu bedenini ve ruhunu iyileştirmenin yollarını asırlardır araştırmıştır. Bu araştırmalar sonucunda elde ettikleri verileri not alan şifacılar bunları nesiller sonrasına aktarmayı başarmış ve Türk şifacılığının bir nevi halk hekimliğine dönüşmesinde önemli katkılar sunmuşlardır.

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

İslamiyetten önce somut olmayan kültürel hazineler yazılı olmanın yanı sıra sözlü gelenekte de kuşaktan kuşağa aktarılarak birtakım metodların günümüze kadar ulaşması sağlanmıştır.

İslamiyet öncesi Türk halk hekimliğinin dayandığı iki kökten birisi Şamanizm diğeri ise ‘Otacı’ ya da ‘Atasagun’ kültüründen beslenmektedir.

Orta Asya Türklerinin şamanist şifacılığının temelleri

-Gök Tanrı inancı

-Güneş –Ay

-Yer- Su

-Orman-Ağaç

-Atalar kültü

-Ateş ve ocak kültlerine

-Sağlık ve hastalıklar ile iyi ve kötü ruhlar arasındaki bağlar

-Şamanların ya da Kamların şifalandırıcı özelliklerine duyulan inanç ve bunların mistik, kadim bağlantılarına dayanır. (Acıduman: 2010)

Şamanizm, Türklerin en eski inançları ve mitolojisini aramaktaki en doğru kaynaktır. Orta Asya’daki yegane din ve inanış elbette Şamanizm değildir. Budizm, Maniheizm, Zerdüştizm ve Hristiyanlık diğeri inanışlardır ancak Çin yıllıkları ve diğeri tarihi kaynaklardan araştırmalar yapıldığında İslamiyetten önce Şamanizm’in daha geniş bir sahada Türkler arasında daha yaygın bir inanış olduğu anlaşılmaktadır. Üstelik Altay ve Yakut Şamanlığının bile daha üstünde köklü bir geleneğe sahip olduğu dikkati çekmektedir. (İnan: 2000)

En eski yazılı kaynaklarımızın Göktürlere kadar uzandığını düşünürsek yine araştırmaya Şamanizmden başlamak gerektiği muhakkak bir gerçektir. Göktürk sülalesi Şamanizmi benimsemiş olan beyler tarafından yetiştirilmiş olan bir soydur. Hem Göktürk yazıtlarından hem de tarih kaynaklarından anlaşılmaktadır ki Batı ve Doğu hanlıkları arasında din, inanma, adet, gelenek ve görenekler bakımından hiç bir fark görülmemektedir. Göktürk hakanları ve bunların himayesindeki diğeri Türk boyları batıda bulunan şehirleşmiş

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

Türkler hariç bütün Göktürkler Şamanist inanca sahiplerdi. (İnan: 2000)

Uygurlar devrini göz önüne aldığımızda ise Uygur sülalesinin hakimiyeti çağında Maniheizm ve Budizm'in koyu şamanlığın vatani olan Altay, Ötüken ve Baykal çevrelerinde hükümlerinin bulunmadığı şüphesizdir. (İnan: 2000) Şamanizm'den ayrı gibi gözükse de Uygurlar dönemi tıp anlayışının da yine Şamanizm'den beslenen Türk halk tababeti anlayışından çok da uzak olmadığı Uygur devrinden kalan tomarlar halindeki tıp yazmalarından anlaşılmaktadır. Moğol istilasından sonar yazılıp günümüze ulaşan kaynaklarda Şamanizm'e ve şamanların hekimbaşılık görevini üstlendiklerine dair kaynak çoktur. (İnan: 2000)

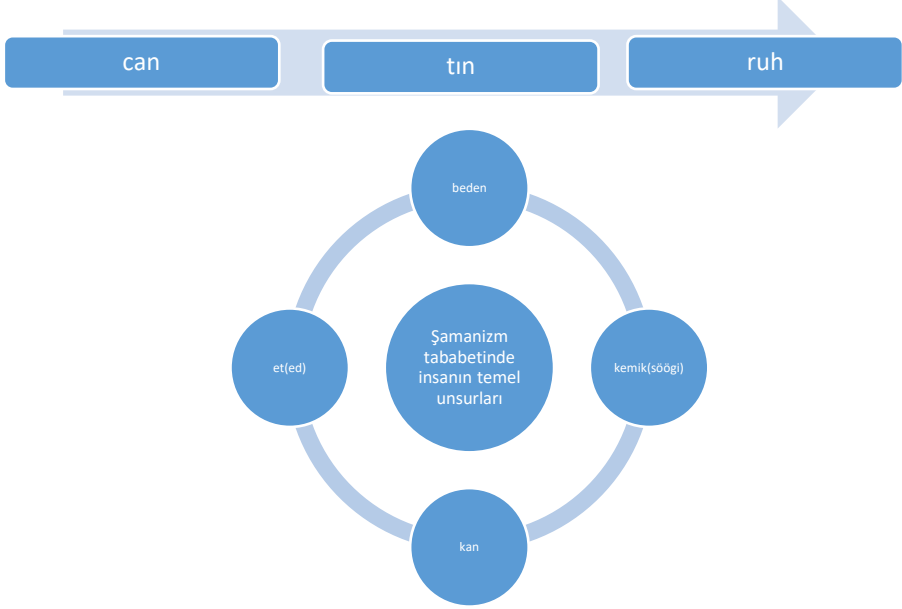
Alaeddin, Cüveyni, Kiragos, Reşüdidin, Plano Korpini, Rubruk, Marko Polo ve daha pek çok yazar Moğollar'ın ve Türk boylarının görenek ve geleneklerinden bahsederken, Şamanizm hakkında da bilgiler vermişlerdir. Cengiz Han'ın idaresindeki Moğollar ve bunlara iltihak eden Türk uluslar Şamanizm'i benimsemişlerdir. Moğolistandaki bazı boylar arasına Hristiyanlık da tesir etmiştir. Bunun yanı sıra Cengiz devrinde ve onun oğulları zamanında Şamanizm'in temsilcileri olarak kuzey ormanlarında yaşayan kavimlerden Uryankıtlar da sayılabilir. Bu kavim Göktürk yazıtlarındaki Kurıganların nesilleri ve bugünkü Yakutların ataları kabul edilmektedir. (İnan: 2000) Reşidüddin'in verdiği tarihi bilgilere göre Cengiz Han'ın beylerinden olan 'Odaçı', Radloff'a göre Uygurca ve diğer Türk lehçelerindeki 'hekim', 'tabip' anlamına gelen 'otaçı' sözcüğünün ta kendisidir. (İnan: 2000) Bu da Türk halk hekimliğinin köklerinin Şamanizm'e kadar uzandığının bir kanıtıdır. Şaman ya da Kam hekimbaşılık görevini büyüsel işlemlere bağlı olarak yürütmekteydi. (Acıduman: 2010)

Şamanların görevleri arasında ruhani yolculuklarda veya ruhani tedavilerde eşlik edici olmak, ruhların yitirilmesi ya da Körmöz (kötü ruh) tarafından ele geçirilmesiyle ortaya çıkan hastalıkları tedavi etmek, ölenlerin ruhlarına öbür dünyaya geçişte eşlik etmek gibi bazı temel kavramlar sayılabilir. Bunların yanı sıra hekimbaşılık vazifesini üstlenen Şaman ya da Kam müziği de şifalandırma ayinlerinde tedavi

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

edici bir unsur olarak kullanır. Kara Tös(Erlik)'e sağaltım uğruna bir kurban sunmak yine hekimbaşının vazifeleri arasında sayılabilir.

Şamanizm'in tıp anlayışında insanın tıbbi olarak üç temel unsuru vardır;

Şamanizm'de egemen tıp anlayışında Türk halk tababetinin genelinde de görülen temel unsurlardan diğerleri;

Umay kültü: Ana rahmini ve oradaki tını koruyan iyi ruh

Erlik: Kara Tös ise salgın hastalıkların nedeni

Salgın hastalıklardan korunmada 'tecrit' yani günümüzdeki adıyla karantina uygulaması

Tedavilerde telkin yöntemi, tılsım ve birtakım ritüellerin uygulanması gibi unsurlar dikkati çekmektedir. (Acıduman: 2010)

İslamiyet öncesi Türk halk hekimliğine dair metinlerden edinilen bilgilere göre sağaltım;

-Atalar kültü

-Yer-su kültü

-Orman ve Ağaç kültü

-Alazlama

-Uçuklama

-Göçürme

-Aynalmak

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

-Kurşun Dökme

-İrk bakma şeklinde bazı ritüel ve geleneklerden beslenerek sağlanmaktadır. (Acıduman: 2010)

Hastalık ve doğadan o hastalığın belirtilerini çağrıştıracak doğal taşlar ve bitkilerle; yani benzeri benzer ile tedavi etme yöntemi de dikkati çekmektedir. (Acıduman: 2010)

Türk halk hekimliğine dayanan metinlerin kaynağına doğru çıkılan yolculukta; izler bizi Uygurlar devrine dek götürmektedir. Uygurca yazılmış bu metinlerin büyük bir bölümünü Reşit Rahmeti Arat yayımlamıştır. Ancak araştırmacılar bu metinlerin; Sanskrit, Tibet, Tohar, Saka, Hotan, Soğd, Çin ve Moğol dillerindeki asılları ve tercümelerini incelemiş ve pek çok sözcüğün yeniden okunmaya muhtaç olduğu gün yüzüne çıkmıştır. (Sertkaya: 2013) Uygur tıp metinlerinin sözcükleri incelendiğinde Osmanlı saraylarında 16. yy'a değin kaleme alınmış olan pek çok eserle ortak muhtevaya sahip olduklarını görmekteyiz. Baş ağrısı, baş kepeklenmesi, diş hastalıkları, deri hastalıkları, başta siğil ve cüzzam, nefes almada zorluk gibi göğüs hastalıkları bunların başında gelir. Örnek vermek gerekirse göz puslanması Uygurca < köz +in yaruksuz bolması, göz iltihaplanması ise köz- te telim sovuq yaş akması ifadeleriyle karşılanmaktadır. 10. yüzyıldan kalma Uygurca bu eser 45 tomardan ibarettir ve Türk tıp literatürünün şimdilik en eski kaynağıdır. (Sertkaya: 2013)

Türklerin sağaltım yöntemlerinin tarihine bakıldığında mitolojik unsurlara kadar gidilen ve din ile içiçe metodların uygulandığı görülmektedir. Sağaltım konusu daha Göktürklerden başlanarak diğer bütün Türk toplumlarında da olduğu gibi bazı ortak kaynaklardan beslenir. Bu kaynakların başında din ve ritüellerin yer aldığı görülmektedir. Sağaltımın temel taşlarını Şamanist teknikler oluşturur. Dini ritüelleri yöneten 'Kam' veya 'Baksı' lar aynı zamanda hekimbaşılık görevini de üstlenmiş durumdadırlar. Hekimlere Türklerde verilen genel adlar şöyledir: Emçi, Otacı, Atasagun veya Sagun.

Atasagun: ata + sagun

DLT – sagun: Karluk boyunun büyüklerine verilen ongunur.

Rasanen:

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

1. Karluk boyunun büyüklerine verilen unvan.
2. Kazakça sayadut, oyrot ve teleüt ağızlarında saydut şor. sayut Osm. sayın?

sagun: seçkin, önder

atasagun: hekim, iyileştiren kişi

emçi: DLT: em + çi

rasanen: em, im, yem

KB: emle-: tedavi et-

Yem, otyem kullanımı görülmektedir. Burada da /y/ ön ses türemesi vardır.

Ot: ilaç, zehir DLT ota-, tedavi et- otat-: tedavi ettir-

Clauson, Rasanen ise Moğolca ota + çi. (Önler: 1998)

Türklerin ilk sağaltım yöntemleri Şamanizmin izlerini taşımaktadır. Türklerde hekimlik vazifesini ilk üstlenenler de şamanlardır. Kam, Baksı ya da Bakşı da diyebiliriz. İslamiyetten önce Türkler hastalıklara Tanrının gazabı veya şeytanın şerri olarak nitelendirmişler ve onulmanın çaresini de dini ritüellerden aramışlardır. Temeli mitolojiye kadar giden bu olgu düşünülünce akla ilk gelen Umay kültüdür. Umay, Türk toplumlarında çocuğu ve annesini koruyan bir ruhtur. Çocuk hastalanınca Umay'ın gittiği düşünülür ve geri gelmesi için Kam çağırılır. Kam'ın ayiniyle beraber çocuğun sağlığına kavuşacağına inanılır. (İnan: 2000) Güney Sibirya ve Altay Türkleri halk arasında Alkarısı (Albıs) olarak bilinen lohusalık hummasının da çaresi yine Umay kuşunun lohusaya vereceği şifada gizlidir. Umay için İmay Yakutlarda Ayısıt ya da ogolmita, Altay Türklerinde ise Enem, Yayuçi (Teleüt ağzında) Altay-Akene, anamaygıl (Azerilerde), Kars ve yöresinde (Hüma kuşu) Umay kuşu isimleri verilmiştir.

Yer ve suların Tanrıçası Umay'dır. Buryatlarda yer Tanrısı Utugan'dır (Ocak sahibesi anlamında). Kadın şamanlar Türklerde şifa ehli sayılırlar ve onların diğer adları şöyledir: udagan-udgan, odgan, otkan, ut/od + gan. Ateşin sahibesi yani hanenin, ocağın koruyucusudur.

Utkan/Odgan, Ötügen/Otukan sözcükleri arasındaki anlamsal ilişki düşünülmelidir.

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

Kadın Şamanlara bütün Türk toplumları kadın şaman demiş, Kırgızlar Farsça Bübü/Bibi demişlerdir. İslam Türk kültüründe koruyucu tinsel, dinsel, şifa ehli kabul edilen, sağaltıcılara verilen isimler bunlardır. (İnan: 2000)

Kırgızlarda Umay ve Emçi ilişkisini anlatan ve hastayı tedavi ederken okunan bir ilahi örneği şöyledir:

Emçiler ötkön
Emi bizge kalgan
Domçular ötkön,
Domu bizge kalgan
Menin kolum emes
Umay Enenin kolu...

Oy, toodan bir toogo uçkandar,
Oy, cılardan kamçı tutkandar
Oy, Anciyanda Akcılan meyman
Oy, Samarkanda ak cılan meyman
Özündön medet tileymin (Orozobaev: 2012)

İslamiyetten önce Türk halk hekimliğinin izlerini bulduğumuz diğer metinler ise Türk toplumunun kültürünün aynası olan Dede Korkut hikayeleridir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikayesinde dağ çiçeğinin Boğaç Han yarasına emlendiği görülür. Bir diğer önemli eser Gılgamış Destanıdır. Enkidu'nun ölümüyle Tufan başlar. Gılgamış tufandan sağ kurtulan Utnapiştim'i arar. Gılgamış Utnapiştimden öğreneceği ölümsüzlük otuyla gençliğine dönecek ve ölümsüzlüğe kavuşacaktır. Uruk kentinin kralı Gılgamış, otu yılanı kaptırır. Burada görülen yılan miti de Kırgız folklorunda sıklıkla görülür. Akcılan adını verdikleri koruyucu ruhun kendilerini koruduklarına inanır ve yılanın başı, dişi, derisi çeşitli şekillerde sağaltım için kullanılır. (Orozobaev: 2012)

İslamiyetin kabulüyle birlikte sağaltım konusunu ele alan eserler arasında akla ilk gelen Tıbb-ı Nebevi dizisidir. Lokman hekim kavramı da dini temele dayanan hekimlik hususlarından biridir. Hekimlik bilgisinin kendisine Allah tarafından verildiğine inanılır.

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

Lokman hekim de tıpkı Gılgamış gibi ölümsüzlük iksirinin peşindedir. Ancak rivayete göre iksiri bulup Ceyhan nehrine döktüğü söylenir. İslamiyetle birlikte tıp alanındaki en önemli mihenk taşı İbn-i Sina'dır. Onun El-Kanun fi't-tıbb adlı eseri Latince çevirileri ile beraber günümüze kadar ulaşmış, Avrupada okullarda ders kitabı olarak okutulmuştur. (Adıvar: 1944)

Osmanlı döneminde tıp konusuna gelince:

- Bilinen ilk telif Tıp kitabı 1389-90 tarihinde Gerede yöresinde yazılmış olan Edviye-i Müfreda (İshak Bin Murad)
- İlk tercüme eser Müfredat-ı İbni Baytar
- Celalüddin Hızır Hacıpaşa Müntahab-ı Şifa
- Yadiğar-ı İbn-i Şerif
- Ahmedî Tervihü'l Ervah
- Sabuncuoğlu Cerrahiyetü'l haniyye ve Akrabaddin tercümesi belli başlı eserlerdir. (Canpolat, Önler: 2007).

Bu eserler, sağlık gibi toplumun her kesimini ilgilendiren bir konuda yazılmış olmaları sebebiyle sözvarlığı araştırmacıları için verimli kaynaklardır. Bu metinlerin büyük çoğunluğu Arapça yazılmış ve dilimize (dönemin diline) çevrilmiştir. Bu nedenlerle Türkçe tıp yazmalarının leksikolojik bir incelemesi yapıldığında; Türkçe sözcük sayısına yakın oranda Arapça sözcük kullanıldığı görülmektedir. Örneğin; Akşemseddin'in Kitab-ı Tıbb adlı eserinin 1338 teriminin içinde istatistiksel bir ölçüyle %46 Türkçe, %44 Arapça ve %9 Farsça, %1 Latince terim kullanıldığı göze çarpmaktadır. (Aktürk:2012)

Farmakoloji terimlerine baktığımızda ise bitki adlarının büyük oranda Türkçe olduğunu görürüz. Arapçadan dilimize geçen bitki adlarının ise Latineden alınıp Arapçalaştırıldıktan sonra kullanıldığı göze çarpar. Grekçe bitki adlarının pek çoğu dilimize Arapça kanalıyla gelmiştir. Örneğin; kiras, magdenus, uskurdiyun (yabani sarımsak), limun, eftimun... Bazı bitki adlarının ise şeklinden dolayı bu adları aldığı düşünülebilir: adamotu, Latincesi ise Mandragorae.(Aktürk:2012)

XIV. yüzyılda Anadolu'da tıp bilimi büyük gelişmeler kaydetmiş ve bu alanda pek çok eser verilmiştir. Bu eserlerde Orta Asya, Arap-Fars ve Yunan tıbbi üçgeninde; dönemin Anadolu'daki tıp

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

anlayışını yansıtan, Türkçe yazılmış pek çok eser olduğu görülmektedir. Türkçe kaleme alınmış bu tıp eserlerinin incelenmesi, analiz edilmesi hem bu eserlerde geçen hastalık, ilaç, bitki adları vb. tıp terimlerini içermesiyle dönemin tıp anlayışını ortaya koyması açısından ve sözvarlığı araştırmaları açısından önemlidir. (Aktürk: 2012).

Cahiliye dönemi olarak nitelendirebileceğimiz dönemlerde Tıp ve din yakın temasta bulunmaktaydı. İnsanlar hastalıkların nedenlerini Allah'ın kendilerine verdiği gazaba ya da şeytanın şerrine bağlıyorlardı. (Adıvar: 1943) Bu anlayışın bu dönemde normal karşılanmasının sebebi İncil ve Tevrat'ta hastalıkların nedenlerinin Tanrı'nın bir cezası ya da şeytanın getirdiği bir kötülük olarak gösterilmekteydi. Bu dönemde hekimlik kurumu tamamen din ile örtüşmüş ve tedavi yöntemleri olarak da mucizeler din adamlarının telkinle sağaltma yöntemleri, aziz sayılan kişilerin manevi kudretleri kabul görmekteydi. Öte yandan bilime daha önem veren Galenos ekolü manastırlarda kurduğu hastanelerde kendi tedavi yöntemlerini kilisenin uygun gördüğü ölçüde sürdürebilmekteydi. (Adıvar: 1943)

İslam dünyasında tıp çalışmaları çok önem verilen ve ilgi gören bir konudur. Bu çalışmaların başlangıcı dünya genelinde olduğu gibi İslam coğrafyasında da din kökenlerine kadar dayanan geleneklerden beslenmektedir. Tıp konusunda çalışmaların İslami coğrafyada başlangıcı, Hz. Muhammed zamanında hadisleri temel olarak oluşturulmuş olan Tıbb- ı Nebevi dizisidir. (Adıvar: 1944)

Anadolu'daki eski tıp anlayışına göre evreni oluşturan dört ana unsur bulunmaktaydı. Bu dört an unsura anasır-ı arbaa adı verilmektedir. Bu dört ana ögenin de insan bünyesinde dört ayrı karşılığı vardır. (Önler: 1998) Anasır-ı arbaa'nın insan bünyesindeki karşılığı olan ahlat-ı arbaa ile olan ilişkisi şu şekilde özetlenebilir:

Anasır-1 araba	Hava	Ateş	Toprak	Su
Ahlat-1 araba	Kan	Sarı safra	Kara safra (sevda)	Balgam
Organ	Kalp, Akciğer	Karaciğer, Öd	Dalak, Mide	Beyin
Rengi	Kırmızı	Sarı	Siyah	Beyaz

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

Tadı	Tatlı	Acı	Ekşi	Tuzlu
Özelliği	Har u ratb Sıcak ve nemli	Huşk ü har Kuru ve Sıcak	Barid ü hüşk Soğuk ve kuru	Barid ü ratb Soğuk ve nemli
Tedavisi	Kuru ve sıcak ilaçlar	Nemli ve soğuk ilaçlar	Nemli ve sıcak ilaçlar	Kuru ve sıcak ilaçlar

Eski tıp anlayışına göre insan bedeninin sağlıklı olması bu dört ana unsurun dengede olmasına bağlıdır. (Önler: 1998) Bu dengenin bozulması hastalık nedenidir ve tedavileri ise hastalık özelliklerinin tam zıddı ilaçlarla mümkün olmaktadır. (Önler: 1998)

Tıp yazmalarındaki belli başlı terimler ise şu gruplar halinde incelenebilir:

- Bitki adları
- Macunlar
- Matbuhlar
- Yakılar
- Lu'uklar
- Sufuflar
- Organ adları
- Hastalık adlarıdır.

Tıp metinlerinin büyük çoğunluğunda baş, göz, kol ...gibi ana organ adlarında Türkçe yeğlenirken; tıp terimi niteliği taşıyan sözcüklerde ise Arapça kullanılmıştır. (Önler: 1998)

Türkçe: bagarsuk, kursak, onurka, öyken, öyken düdüğü (soluk borusu)

Arapça: ekhel, orta damar 'ankebutiyye (gözdeki ağ tabakası)
Hastalık adlarına baktığımızda ise Arapça sözcüklerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. (ağır bas- , bagarsuk sıyrindusu, gece görmezliği/ hafakan, isitska, seretan, nisyan, nıkris) (Aktürk: 2012)

Türk halk hekimliğine ait metinlerin dili ve sözvarlığını anlamada birkaç örnek vermek faydalı olacaktır:

ağrı : Ağrı , sızı

afsentin (Gr) : Pelin otu, yavşan otu

ağ (ğ) : Ak,beyaz, göz akı; katarakt

ağu : Zehir, ağ

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

- akırkarha : (ar.) Pireotu , nezle otu (Anacyclus pyrethrum)
ahlāt (ar.) : Karışım
ayāric – i faykara: (GR.) İlaç olarak kullanılan bir grup macuna verilen genel ad.
bād- ı zehir : Panzehir
badrenbūya : (far.) : Oğulotu, melisa (melisa officinalis)
bağarsūḳ : Bağırsak
baş ağrıḥ-: Baş ağrıtmak
baş çegzindir-: Baş döndürmek
baras (ar.) : Abraşlık , tedavisi mümkün olmayan bir tür hastalık
boğaz : Boğaz
boyun : Boyun
bögrek : Böbrek
būselik tamarı: Baselik damarı; (Gr) Şahdamarı
cevārış : (far.) Bir grup macunun genel adı.
da'ū's saleb : (ar.) Saç sakal dökülmesi şeklinde görülen bir tür hastalık
ekhel : Ekhel damarı (Sami: 1999)
gönül dönmesi: Mide bulanması
hār ı ratb: Sıcak ve nemli özellikte
isitsḳā: (ar) Siroz hastalığı
ḳayfal tamarı : Kifal damarı ; (GR) Şahdamar
ḳiṣṇic : (far) Kişnic otu (Coriandrum sativum)
lisān 'ü s – sevr : (ar) Sığırdili bitkisi . (Anchusa officinalis)
mastāḳi : (ar) Sakız , sakız ağacından elde edilen bir tür reçine . (Pistacia lentiscus) (Devellioğlu: 1999)
mażmaża: (ar) Gargara yapma
nıḳrış: (ar) Gut hastalığı , ayak şişmesi
rāzyāne : (far) Rezene out
riyāzet eyle - : (ar) Perhiz eylemek
sezāb : (ar) Sedefotu (Ruta graveolens)
sināmeki : (ar) Sinameki (Cassia officinalis)
sirāca : Sıraca hastalığı

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

şinüg : Kemik (Aktürk: 2012), (Tarama Sözlüğü, 1977), (Derleme Sözlüğü, 1982).

Bu çalışmada tıp metinlerinin sözvarlığında Türkçenin durumunu ortaya koymak amacıyla genel terimleri kısaca ele aldık. Ancak bu konudaki geniş çaplı araştırmayı, Turhan Baytop (Türkiyede Bitkilerle Tedavi ve Bitki Adları Sözlüğü) ve Ingeborg Hauenschild gerçekleştirmiştir (Baytop: 1997).

Kaynakça

1. Acıduman, Ahmet. İslam Öncesi ve Sonrası Türk Tıbbı, Ankara Üniversitesi Açık Erişim Course, <https://acikders.ankara.edu.tr/course/view.php?id=5115>.
2. Adıvar, Abdülhak Adnan. Osmanlı Türklerinde İlim, İstanbul 1943.
3. Adıvar, Abdülhak Adnan. Tarih Boyunca İlim ve Din, Remzi Kitabevi, İstanbul 1944.
4. Aktürk, Ekin, Maddetü'l Hayat (İnceleme-Metin-Dizin), Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, 2012.
5. Baytop, Turhan. Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara 1997.
6. Canpolat, M. ve Z. Önler, Edviye-i Müfrede (Metin-Sözlük), TDK Yayınları Ankara 2007.
7. Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu, c.I-XII, Ankara 1963-1982.
8. Devellioğlu, Ferit. Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi, 16. Baskı, Ankara 1999.
9. Ergin, Muharrem. Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul 1998.
10. Gülsevin, Gürer; Boz, Erdoğan. Eski Anadolu Türkçesi, Gazi Kitabevi Ankara 2004.
11. İnan, Abdülkadir. Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller, Araştırmalar, Türk Tarih Kurumu yay. 2000.
12. Orozobaev, Mayrambek, Kırgız Halk İnancı ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Yılan, 2012.

FİLOLOJİ ALANINDA AKADEMİK ARAŞTIRMALAR

13. Önler, Zafer. “Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Yazılmış İki Tıp Kitabında Yer Alan Sağlık Bilgisi Terimleri”, Türk Dili ve Araştırmaları Yıllığı Belleten, 87 – 130, Ankara 1985.
14. “XIV – XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitaplarındaki Bitki Adları Üzerine” Türk Dünyası Araştırmaları, 52-63, Ankara 1988.
15. Müntahab-ı Şifa 1 (Giriş – Metin) TDK Yayınları, Ankara 1990.
16. “XIV – XV. Yüzyıl Anadolu Türkçesi Botanik Terimleri”, Journal Of Turkish Studies, Volume 14, Fahir İz Armağanı, 357 – 391, 1990.
17. “XIV – XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinin Dili ve Sözvarlığı”, Kebikeç 6, 157-168, 1998.
18. Müntahab-ı Şifa 2 (Sözlük). Simurg Yayınları, İstanbul 1999.
19. Sertkaya, Osman Fikri. Uygur Tıp Metinlerine Toplu Bir Bakış, Çukurova Türkoloji Araştırmaları Merkezi,2013.
20. Sami, Şemseddin. Kamus-ı Türki, Çağrı Yayınları, İstanbul 1999.
21. Şahin, Hatice. Eski Anadolu Türkçesi, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
22. Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu, c. I-VIII, Ankara 1963-1977.